

T. C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI
ARAP DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**“EL-KAVÂİDU’L-ESÂSİYYE Lİ’L-LUĞATİ’L-
ARABİYYE”**
ADLI ESERİN METOD AÇISINDAN İNCELENMESİ

HAZIRLAYAN
AHMET ABDÜLHADİOĞLU

DANIŞMAN
YARD. DOÇ. DR. FARUK BOZGÖZ

DİYARBAKIR -2006

ÖZET

Semitik diller dediğimiz ve "Cennet'in Dilleri" olarak da adlandırılan Süryani,İbrani gibi dillerin grubunda bulunan Arapça,çok köklü bir geçmişe,geniş ve zengin bir edebi ve yazılı mirasa sahiptir.Bu özelliğini bugüne kadar koruyarak sürdürmesi,geniş bir İslami kültürden beslenmesine de borçludur.

İslam öncesi dönemde Arap toplumunda tabii bir şekilde konuşulan bu dil,İslam'ın yayılmasıyla birlikte Arap toplumunun başka milletlerle etkileşimi sonucu yabancı dillerin etkisine maruz kalmıştır.Bunun üzerine nahivle ilgili temel kurallar yazılmış ve bu çalışmalar gelişerek günümüze kadar sürmüştür.

Çalışmamıza kaynak aldığımız Ahmet el-Haşimi'nin "el-Kavaidu'l-Esasiyye li Lugati'l-Arabiyye" adlı eseri son yüzyılda yazılmış ancak metot olarak klasik eserler arasında sayılan İbn Malik'in meşhur eseri "Elfiyye" yi örnek almıştır.Ancak konuları geniş bir şekilde anlatması,örneklendirmesi ve konu sonu alıştırımlara yer vermesi modern anlamda faydalanılacak bir eser olmasını sağlamıştır.

ABSTRACT

Arabic, which belongs to the group of semitic languages, also called "the Heavenly Languages" like Hebrew and Syriac, has a great bygone, a wide and rich literary and written heritage. That it has carried on this characteristic depends on the fact that it is nourished by a wide Islamic culture.

Arabic was spoken naturally before the Islam but later on due to the spread of the Islam Arabic was affected by foreign languages as a result of the interaction of the Arabic culture with other nations. There upon basic rules on grammar were written and still exists, continuously developing.

Ahmet el-Hasimi's "el-Kavaidu'l-Esasiyye li Lugati'l-Arabiyye" which is our source for this study has taken as example Ibn Malik's famous work "Elfiyye", which is written in the last century but counts among the classical works as method. But that it expressed the subjects in a wide manner, giving examples and the point that it gives place to exercises at the end of the subject makes it a work that can be profited by in a modern meaning.

TUTANAK

T.C.

Dicle Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma jürimiz tarafından Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Arap Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç. Dr. Faruk BOZGÖZ

Üye : Yrd. Doç. Dr. M. Edip ÇAĞMAR

Üye : Yrd. Doç. Dr. M. Cevat ERGİN

Üye :

Üye :

Onay

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../.....

(imza)

KISALTMALAR

bkz : Bakınız

age: Adı geçen eser

trsz: Tarihsiz

s : Sayfa

h: Hicri

m: Miladi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	6
GİRİŞ	8
A. DİL VE ARAP DİLİ.....	8
B. ARAP DİLİ VE GRAMERİ ÇALIŞMALARI.....	9
BİRİNCİ BÖLÜM AHMED EL-HAŞİMİ, YAŞAMI, HOCALARI ÖĞRENİM HAYATI VE ESERLERİ	11
A. YAŞAMI, HOCALARI VE ÖĞRENİM HAYATI.....	12
I. YAŞAMI.....	12
a) İsmi:.....	12
b) Vatanı:.....	12
II. HOCALARI.....	13
a) Şeyh Muhammed Abduh.....	13
b) Şeyh Selim el-Beşeri: (h:1248-1335) (m:1868-1917).....	14
c) Şeyh Hassune en-Nevevi.....	14
d) Şeyh Hamza Fethullah.....	15
III. ÖĞRENİM HAYATI.....	15
B. ESERLERİ.....	17
I. CEVÂHİRÜ'L-EDEB Fİ EDEBİYATİ LUĞATİ'L-ARAP.....	18
II. CEVÂHİRÜ'L-BELÂĞA Fİ'L-MEÂNÎ VE'L-BEYAN VE'L-BEDÎ'.....	19
III. MİZÂNU'Z-ZEHEB FÎ SINAATİ Şİ'Rİ'L-ARAB.....	20
IV. EL-KAVÂİDU'L-ESÂSİYYE Lİ'L-LUĞATİ'L-ARABİYYE.....	21
İKİNCİ BÖLÜM “EL-KAVÂİDU'L-ESÂSİYYE Lİ'L-LUĞATİ'L-ARABİYYE” ADLI ESERİN METOD AÇISINDAN İNCELENMESİ	23
A-MUKADDİME.....	24
I. KELİME VE ÇEŞİTLERİ (في الكلمة و انواعها).....	24
a) Kelam ve İlgili Konular.....	25
b) Kelim.....	26
c) Cümle ve Söz (Kavl).....	26
d) Konu İle İlgili Alıştırmalar.....	26
i) Örnek Alıştırma I.....	27
ii) Örnek Alıştırma II.....	27
II. İSİM VE ÖZELLİKLERİ.....	28
a) İsmi'nin Tanımı ve İsmi, Fiil ve Harften Ayıran Belirgin İşaretleri.....	28
b) İsmi'nin Manevi İşareti.....	28
III. FİİL VE ÖZELLİKLERİ.....	29
a) Fiilin Tanımı, Kısımlara Ayrılması ve Onu İsimden ve Harften Ayıran Belli Başlı Özellikleri.....	29
b) Mazi Fiil ve Özellikleri.....	29
c) Muzari Fiil ve Özellikleri.....	30

d) Muzari Fiili Şimdiki Zaman Haline Getiren Belirteçler	30
IV. HARF VE ÖZELLİKLERİ	31
a) Harfin Tarifi, Kısımlara Ayrılması ve Onu İsimden ve Harften Ayıran Belli Başlı Özellikleri	31
b) Harfin Çeşitleri	31
B. EL-KAVÂİDU'L-ESÂSİYYE Lİ'L-LUĞATİ'L-ARABİYYE KİTABININ BÖLÜMLERİ	32
I. BAB : İRAB VE BİNA	32
1. İrab hakkında (في الاعراب)	32
2. Bina ilmi hakkında (في البناء)	32
3. Hem isme hem harfe benzeyenlerin çeşitleri hakkında (أنواع المشابهة بين الاسم و الحرف)	32
4. Binanın çeşitleri hakkında (في انواع البناء)	33
a) Damme Üzere Mebni Olanlar (المبني علي الضم) (15 Lafız)	33
Damme üzerine mebni olanlar ya da bunların naipleri 15 lafızdır:	33
b) Fetha Üzere Mebni Olanlar (المبني علي الفتح) (7)	354
c) Kesra Üzere Mebni Olanlar (المبني علي الكسر) (5)	365
d) Sükun Üzere Mebni Olanlar (Pekçok)	365
5. Mebni isimlerin bina-i lazım ve bina-i arız diye ikiye ayrılması hakkında (تقسيم الأسماء) (المبنية الي بناء لازم و الي بناء عارض)	365
6. Murab ve Mebni Hakkında (في المعرب و المبني)	36
7. İrabın alametleri hakkında (في علامت الاعراب)	36
8. Kısaca Murab Olanlar (في مجمل المعربات)	37
9. Harflerle mureb olanlar (في المعرب بالحروف)	38
a) Tesniye (المثني)	38
b) Cem'i müzekker salim (جمع المذكر السالم)	38
c) Altı isim (الأسماء الستة)	39
d) Beş fiil (الأفعال الخمسة)	40
10. Sonu mu'tel olan muzari fiil (المضارع المعتل الآخر)	41
11. Zahir ve Mukadder İrab (الاعراب الظاهر و المقدر)	41
12. Mahalli İrab (الاعراب المحلي)	41
II. BAB: NEKRA VE MARİFE	42
1. Nekra (في النكرة)	42
2. Marife (في المعرفة)	42
3. Zamir ve Mudmer (في الضمير)	42
a) Belirgin Zamir	42
b) Gizli Zamir	43
c) Bitişik Zamir	43
d) Zamirleri Ayırmayı Gerektiren En Önemli Gerekçeler	43
e) Vasıl İmkânıyla Birlikte Zamirleri Ayırmanın Caizliği	44
4. Vikaye nunu bitişmiş ya-i mütekellim hakkında (في ياء المتكلم مع نون الوقاية)	44
5. Alem (في العلم)	44
i) Konuluşuna Göre Alemin Kısımları	44
ii) Kullanılışına Göre Alemin Kısımları	44
iii) Lafza Göre Alemin Kısımları	45
iv) Manaya Göre Alemin Kısımları	45

6. İşaret isimleri hakkında (في اسم الإشارة).....	45
7. İsmi mevsul hakkında (في الاسم و الموصول).....	46
8. (في المعارف بأل) ile marife olanlar hakkında (أل).....	46
9. Geri kalan marifeler hakkında (في ما بقي من المعارف).....	47
III. BAB : FAİL	47
1. Fiil Dört Yerde Müennes Durumda Gelebilir:	47
2. Amil Beş Yerde Müennes Yapılabilir.....	48
3. Fiil ve Mefulle Birlikte Failin Durumu.....	48
1. Failin Özellikler	48
2. Fail'in Fiil ve Meful'le Birlikteki Konumu	48
3. Naibi Fail Hakkında.....	48
IV. BAB : MÜBTEDA VE HABER	49
1. Mübtedanın Marife Ya da Nekire Gelmesi Durumu.....	49
2. Cümlede Mübteda ve Haberin Konumu	49
3. Mübtedanın Zikredilmesi ve Hazfedilmesi	50
4. Haberin Zikredilmesi ve Hazfedilmesi	50
5. Mübtedanın Haberi ve Çeşitleri	50
6. Mübteda'nın Şart Anlamına Gelmesi.....	50
7. Mübtedâ'nın el-Vasfu'r-Rafi' Olması Durumunda Haberden Müstağni Olması.....	51
V. BAB : NAKIS FİİLLER :	51
1. Nakıs Fiiller	51
2. (كان) ve Kardeşleri.....	51
3. (كان)'nin İsmi ve Haberi Hakkında	51
4. (كان)'nin Özel Durumları.....	51
5. (كاد) ve Kardeşleri (el-Ef'alu'l-Mukarabe)	51
6. Habere (أن)'in Bitişi.....	51
7. (ليس)'ye Benzeyen Harfler	51
8. Fiile Benzeyen Harfler: (ان) ve Kardeşleri	51
a) (ان) Haberi Hakkındaki Özel Durumlar	51
b) (ان)'nin Hemzesinin Kesra Okunduğu On Yer	51
c) (ان)'nin Hemzesinin Fetha Okunduğu Dört Yer	51
d) (ان)'nin Hemzesinin Kesra Okunmasının Caiz Olduğu Yerler	51
e) (ان) ve Kardeşlerinin Nunlarının Hafif Okunması	51
9. Cinsini Nefyeden (لا)	51
a) (لا)'nın Tekrarı	51
b) (لا)'nın İsminin Sıfat, Muzaaf ve Muzaafa Benzeme Hükümü.....	51
c) Cinsini Nefyeden (لا)'nın Haberi Hakkında.....	51
10. (ظن) ve Kardeşleri	52
11. Tasyîr ve Tahvîl Fiilleri	52
12. Amel Ettirme, Amelden Düşürme ve Ta'lik	52
13. Tenâzu'	52
14. İştigâl	52
VI. BAB : MANSUB OLANLAR :	52
1-Mefulun bih :	52
2-Mefulu mutlak:	52
3-Mefulun fih:.....	52

4-Çekimli Zarflar ve Diğerleri	52
5. Mefulun Leh veya Li ecli:.....	52
6-Mefulun meah:.....	52
7-Müstesna:.....	53
8. (لا سيما) Lasiyyema.....	53
9-Hal:	53
10. Camid Hal	53
11. Hal'in Amil ve Sahib-i Hale Olan İhtiyacı.....	53
12. Halin Sahib-i Hal ve Amili Karşısındaki Konumu	53
13. Halin Kısımları	53
14. Halin Bağlaç Edatları.....	53
15. Temyiz:	53
16. Sayılara Kinaye Olarak Gelenler: (كم) , (كأي) , (كذا)	53
17. Sayı Lafızları.....	53
18. Münada:	53
19. Münâda'ya Tabi Olanlar	53
20. Yai Mütেকellime Muzaaf Olan Münada	53
21. Münadanın Terkhimi	53
22. Nidayı Takip Eden İsimler.....	54
23. İstiğase	54
24. Nüdbe.....	54
25. Tahzir	54
26. İğra	54
27. İhtisas	54
28. (كان) ve benzerlerinin haberi.....	54
VII. BAB : İSMİ MEJRUR YAPANLAR:	55
1. Harf-i Cerler.....	55
2. Harfî Cerlerin Anlamları.....	55
3. İzafet ve Çeşitleri	58
4. İzafete Bitişenler	58
5. İzafetle İlgili Bazı Hükümler	58
VIII. BAB : UYANLAR (et-TEVÂBİ').....	58
1. Sıfat.....	59
2. Te'kid	59
a) Lafzi Tekid.....	59
b) Manevi Tekid.....	59
3. Bedel	59
4. Atfî Beyan.....	59
5. Atfî Nesak	59
6. Atfî Harfleri	59
IX. BAB : ŞİBİH FİİL, CAMİD FİİL VE İSİM FİİLİN AMEL ETMESİ	60
1. Masdarlar	60
2. Masdari Mimi ve Amel Etmesi.....	60
3. İsmi Masdar ve Amel Etmesi.....	60
4. Masdar-ı Merra, Hey'e ve Sinaî.....	60
5. İsmi Fail ve Amel Etmesi	60

6. İsmi Meful ve Amel Etmesi.....	61
7. Sıfatı Müşebbehe ve Amel Etmesi.....	61
8. İsmi Tafdil.....	61
9. İsmi Zaman, İsmi Mekan ve İsmi Alet.....	61
10. Medh ve Zem Fiilleri	62
11. Teaccub.....	62
12. İsim-Fiiller ve Bazı Sesler.....	62
X. BAB : MUZARİ FİİLİ NASBEDENLER :	63
1. Muzari Fiili Nasb Eden Edatlar	63
2. (أَنْ) 'in Farklı Özellikleri	63
3. Muzari Fiili Cezmedenler	63
4. Bir Nun ve İki Nunla Tekid Yapılan Fiillerin Hükümleri.....	63
5. Gayrı Munsarif İsim.....	63
6. Müzekker ve Müennes.....	64
EK – 1.....	69
“EL-KAVÂİDU’L-ESÂSİYYE Lİ’L-LUĞATI’L-ARABİYYE” ADLI ESERİN	
KONULARININ GENEL FİHRİSTİ (فهرس الموضوعات).....	69
KAYNAKÇA	72

ÖNSÖZ

Arapça yüzyıllardır olduğu gibi bugün de önemini koruyan dünyanın sayılı dillerinden biridir. Onu bu kadar önemli kılan geniş bir coğrafyaya yayılan Arap toplumlarının ortak dili olması yanında özellikle İslamın gelişi ve fütuhâtla birlikte bu dilin geniş coğrafya ve kültürlerde konuşulan bir dil haline gelmesidir. İslam inancına kaynaklık eden Kur'an-ı Kerim'in ve bu konuda yazılmış çoğu eserin de Arapça olması bu dilin önemini daha da arttırmıştır.

Bu dilin özellikle Arap olmayan toplumlar tarafından daha sağlıklı ve doğru olarak okunup konuşulabilmesi için zamanla nahiv kuralları ortaya konmuş ve bu konuda yüzyıllardır binlerce eser yazılmıştır.

Her dilde olduğu gibi Arapça'da da gramer önemli bir yer tutmaktadır. Bu dilin doğru anlaşılması ve bu dilde yazılmış eserlerin sağlıklı bir şekilde yorumlanması ancak gramerin doğru bir şekilde bilinmesiyle mümkündür.

Bilindiği gibi gramerle ilgili ilk çalışma Hz. Ali'nin direktifi doğrultusunda Ebu'l-Esved ed-Düelî tarafından yapılmış, temel niteliğinde olan bu çalışmaya zamanla diğer nahiv alimleri katılmıştır.

Biz bu çalışmamızda sözkonusu ettiğimiz nahiv kurallarını bir kez daha işlemek yerine, yapılan bu çalışmaların hülasesi ve modern çağdaki örneklerinden birisi durumundaki bir eseri inceledik. Nahiv ilminin tarihsel süreci ve son yüzyılda yazılan nahiv ilmi ile ilgili eserleri kadim eserlerle karşılaştırdığımızda Ahmed el-Hâşimî ve eserleri dikkatimizi çekmektedir. Mısırlı alim ve aynı zamanda Ezher şeyhlerinden Ahmed el Hâşimî'nin "*el-Kavâidu'l-Esâsiyye li'l-Lugati'l-Arabiyye*" adlı eserini çalışmamıza esas aldık ve sözkonusu eserin yazılışı ve metodu ile ilgili bir inceleme yaptık.

Bu çalışmayı meydana getirirken bazı zorluklarla karşılaştık. Gerek müellifin biyografisi ile ilgili yeterli bilginin olmaması ve gerekse elimizde bulunan ve incelemesini yaptığımız eseri dışındaki geri kalan eserlerine ulaşma zorluğu bu çalışmayı zorlaştırıcı unsurlar olmuşlardır.

Çalışmamız Arap nahiv tarihine ışık tutması, bu konuda yazılmış kadim eserlerle yeni metodlarla yazılmış eserler arasındaki farklılığı ortaya koyma ve bu çalışmalar yapılırken geçirilen süreçlere ışık tutması açısından önem taşımaktadır.

Bu çalışmada bana manevi desteğini esirgemeyen Doç. Dr. Kadri Yıldırım, Yrd. Doç. Dr. Candemir Doğan'a ve özellikle bu çalışmamın her aşamasında bana çalışma azmi aşılayan, cesaret veren ve kitap temininde yardımcı olan ve her aşamada bana rehberlik eden Yrd. Doç. Dr. Faruk Bozgöz Hocama teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Ahmet ABDÜLHADİOĞLU

Diyarbakır, Eylül, 2006

GİRİŞ

A. DİL VE ARAP DİLİ

Bir dilin anlaşılmasında ve bir iletişim aracı olarak kullanılmasında gramer kurallarının önemi büyüktür. Bilindiği gibi dil de canlılar gibi doğar, gelişir ve hatta ölebilir. Dilin hayatiyetini sürdürebilmesi biraz da sahip olduğu sağlam gramatik kurallar ve bu kuralları besleyen, zenginleştiren tarihi ve kültürüdür. Grameri sağlam kurallar üzerine oturtulmuş bir dilin zengin bir edebi ve kültürel mirasa sahip olması, geçmiş kaynaklardan beslenmesi ve kendini yenileyerek çağa uyum sağlaması o dilin yaşaması için gerekli birer unsurdur. Bu saydığımız özellikler edebi, şiirsel ve köklü bir tarihi geçmişi olan Arapça için de geçerlidir. Arapça'nın yüz yıllarca hayatiyetini sürdürmesi ve zenginliğini koruması sahip olduğu bu zenginlik, her asırda bu dilin gelişmesi ve yaşatılması için ortaya konan binlerce eser sayesinde olmuştur. Ancak bütün bunların fevkinde Arapça'nın geniş bir İslam kültüründen beslenmesi bu dilin daha da güzelleşmesine ve orijinalitesini korumasına vesile olmuştur.

Arapça, gerek dünya çapında yaygın olarak kullanılan bir dil olması, İslam aleminin ortak dili özelliğini taşıması, gerekse uzun bir tarihi geçmişe sahip çok zengin bir edebi yönü olması açısından önemli bir dildir. Önceleri Arap Yarımadası'nda (Cezîratu'l-Arab), Arap toplumunun konuştuğu bir dil iken İslam'ın gelişi ve sonrasında fütuhâtın yayılmasıyla birlikte geniş bir coğrafyada konuşulan ve edebi ürünlerde işlenen bir dil olma özelliği kazanmıştır. Bilindiği gibi Arapça "cennetin dilleri" olarak da adlandırılan, Süryani, İbrani gibi dillerin grubunda yer almaktadır. Semitik diller dediğimiz bu dillerin bir özelliği çekimli olmalarıdır¹.

"Söz konusu bu dillerin aynı özelliklerini korumaları aralarındaki yakın ilişkiye işarettir. Dillerde çekim daha fazla titizliğin, kesinlik arayışının; yokluğu ise daha az titizliğin ve faydacılık eğiliminin göstergesidir.

¹ Bkz. Maurice Olender, *Cennetin Dilleri*, Ankara 1998, s. 18 vd.

Kelime hazinesi ve ifade ettiği kesinlik açısından semitik diller aynı nesne için birçok kelime hazinesine sahiptir. Bu açıdan hepsi Avrupa dillerinden daha iyidir ve Arapça hepsinin stindedir. Arapça ışığa 21 isim, yıla 24, güneşe 29, bulutlara 50, karanlığa 52, yağmura 64, iyi suya 88, suya 170, yılana 100, deveye 255 ve aslana 350 isim verir. Aynı zenginlik, insan karakteri olarak uzunluk (91 kelime) kısalık (160) kelime, cesaret, cömertlik ve harisliğe olduğu kadar diğer hayvanlar, l ve kılıç için de devam etmiştir. Nesir ve manzum yazarı, böylelikle bu zengin kelime yelpazesinden kompozisyonuna biçim, ses, uzunluk, kafiye ve eğilim olarak en çok uyanı seçmekte serbesttir. Kelime okluğunun yanı sıra semitik diller doğru seçilmiş kelimelerin kullanımında çok büyük titizlik gösterirler. Samilerin sezdikleri mana nüansları diğerleri için çoğu zaman anlamsızdır. Yine Arapça, gece ve gündüzün her saatine, (ay ı esas alan) ayın her gecesine, insan vücudunun bölümlerine bağlı olarak saın her lülesine, görmenin, yürümenin, oturmanın, uyumanın, sevmenin her çeşidine ayrı isimler vererek bu özelliği de mkemellik derecesine yükseltti.

Arapça'da güzel söz söyleme sanatı ahenk, kesinlik, açıklık terminolojisiyle tanımlanır. İfadenin açıklığı her zaman edebi bir kıymet olmuştur; kolaylıkla anlaşılabilen ve akılda kalabilen birkaç kelimenin içine büyük anlamlar sıkıştırma bütün semitik edebiyat ürünlerinin gücünün bir parçasıdır. ²

B. ARAP DİLİ VE GRAMERİ ALIşMALARI

Gerek Cahiliyye Dönemi dediğimiz İslam ncesi dönem gerekse ondan çok daha eski devirlerde Arapça tabii olarak konuşulur, gramer kaidelerine ihtiyaç duyulmazdı. Bunun sebebi Arapların bu dili zaten çok iyi bilmeleri ve bu dilin geniş bir sözlü ve yazılı edebiyattan beslenmesiydi. Ayrıca yabancı unsurlardan etkilenme söz konusu değildi. Ancak İslam'ın gelişi ve sonraki dönemlerde diğer milletlerle etkileşim sonucu bu dilin konuşulmasında bazı problemler doğurmuştur. Bu durumda bazı yazılı kuralların ortaya konması zorunlu hale geliyordu. Bu şekilde konan ilk kurallar Hz. Ali'nin talimatıyla Ebu Esved ed-

² Bkz. İsmail Raci el- Faruki, *İslam Kültür Atlası*, s. 39

Dueli tarafından yazılmıştır. Sonraki dönemlerde ise nahiv dediğimiz bu ilim başlı başına bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmıştır. Bu alanda yapılan çalışmalar zamanla Basra ve Kufe gibi değişik ilim mekteplerinin ortaya çıkmasına da sebep olmuştur. Bu mekteplerde nahiv kurallarıyla ilgili değişik eserler yazılmış, bir çok konuda tartışmalar yapılmıştır. el-Kisai, el-Halil, Sibeveyh, el-Ahfeş, er-Ruasi ve daha birçok nahiv alimin yaptığı çalışmalar öğrencileri tarafından sonraki dönemlere de aktarılmış ve bu çalışmalar ta günümüze kadar gelmiştir.

Günümüzde nahiv çalışmalarıyla ilgili yapılan çalışmalar daha çok geçmiş gramer kitaplarının anlaşılması ve bu eserlerin daha iyi anlaşılması için değişik metotların sunulması şeklindedir. İncelediğimiz eser İslam dünyasının en eski üniversitelerinden biri olan Ezher Üniversitesi alimlerinden Ahmed el-Hâşimî'nin önemli eserlerinden bir tanesidir. Müellif bu eseri kaleme alırken klasik nahiv kitaplarından da yararlanmış, yeni yöntemler de serdetmiştir. Konuları işlerken ibn Malik'in Elfiyye'sini esas almıştır. Bol örnek ve alıştırma ile konuların basit ve anlaşılır olması sağlanmış, ayet, hadis ve şiirlerle örneklendirmelere gidilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM
AHMED EL-HAŞİMİ, YAŞAMI, HOCALARI ÖĞRENİM
HAYATI VE ESERLERİ

A. YAŞAMI, HOCALARI VE ÖĞRENİM HAYATI

I. YAŞAMI

Biyografi kitapları, Ahmed el-Hâşimî'nin (H: 1295-1362, M:1878-1943) bilinmeyen yaşam öyküsüne ışık tutmaktan geri kalmışlardır. Bunun sonucunda kendi devrinde ilmi, edebî, dini ve lisani bilgilerde mühim ve önde gelen kişilere önderlik edebilecek bir konumdayken kendi alanında örnek teşkil edebilecek eserleri de tanıtılmamış oldu.

ez-Ziriklî, onun biyografisine kendi eserinde yer vermiş ancak bu bilgiler neredeyse onun doğum ve ölüm tarihini belirtmekle iktifa edecek kısalıkta olmuş, cümlelerle değil kelimelerle sınırlı kalmıştır. Bu kısa bilgi içinde bir hocasının ismi de zikredilmiştir³.

Kehhâle de bu bilgilere müellifin eğitim hayatına ışık tutacak herhangi bir ek bilgi vermemektedir. ⁴ Arap ansiklopedileri ise onun hayatına yer vermekten tamamen geri kalmışlardır. İslami eserler ise yeni baskılarında onun muasırı olan Ahmed el-Emin'e geniş bir yer vermelerine rağmen ona yer vermemişlerdir.

Onunla ilgili bilgileri biz ez-Ziriklî ve Kehhâle'nin kitaplarından ve onun değişik eserlerinde, mukaddimelerde dağınık bir şekilde verilmiş bilgilerden , bazen de dipnotlardan ya da kitapların son kısımlarından elde edebildik. Onun hocalarıyla ilgili malumatı, uğradığı ilim merkezlerini, idari merkezleri de aynı şekilde dipnotlardan edindik. Bütün bu bilgiler ışığında Ahmed el-Hâşimî'yi tanıyalım:

a) İsmi:

Ahmed ibn İbrahim ibn Mustafa el-Hâşimî

b) Vatanı:

³ Hayruddin ez-Ziriklî, *el-A'lam*, III, 180

⁴ Ömer Rıda Kehhâle, *Mu'cem el-Müellifin* , 143

ez-Ziriklî, onun Kahire’li olduğunu ve aynı yerde vefat ettiğini söyler.⁵ Ez-Ziriklî ve Kehhâle onun hicri 1292 de Kahire’de doğduğu konusunda ittifak ederler. Bununla birlikte onun çocukluğuyla ilgili yeterli bilgi vermemekte, gençliğinde ise birçok medresede ders verdiğini zikretmektedirler. Aynı şekilde bu iki şahsiyet onun hicri 1362 de (m:1943) Kahire’de vefat ettiği konusunda ittifak etmektedirler.

II. HOCALARI

Kehhâle onun Ezher’li alimlerden olduğunu söylemiş, ancak hocalarını zikretmemiştir.⁶ Bu bilgilere ek olarak onun Muhammed Abduh’tan ders aldığı bilgisini eklemiştir.⁷ Ahmed el-Hâşimî Arap ve İslam dünyasının en meşhur okullarında öğrenim görme fırsatını elde etmiştir. Bunlardan biri de İslam Dünyasının en muteber dini ve lisani ilimlerinin öğretildiği el-Ezher Üniversitesi’dir.

a) Şeyh Muhammed Abduh

Şeyh Muhammed Abduh, (h:1266-1327) (m: 1849-1905) yılları arasında yaşamıştır. ez-Ziriklî, ondan, İslam’da tecdid ve reform hareketlerinin önemli şahsiyetlerinden, şeklinde bahseder. Felsefe ve tasavvuf alanlarında uzmanlaşmış biridir. Eğitim-öğretim işleriyle uğraşmış, gazetelerde-özellikle el-Vakai’ el-Misriyye’de yazıları yayınlanmış, gazetenin aynı zamanda editörlüğünü de yapmıştır. Paris’e giderek orada arkadaşı ve aynı zamanda hocası olan Cemaleddin el-Afgânî ile el-Urvetu’l Vuskâ gazetesini çıkarır. Beyrut’a dönerek eğitim ve telif işleriyle uğraşır. Mısır’a dönmesi için kendisine izin çıkar. Böylece 1888’de tekrar Mısır’a dönerek kadılık vazifesine getirilir. Hicri 1308 de Mısır müftüsü olarak atanır. Muhammed Abduh’un hayatı ile ilgili ayrıntıları sunmamız daha uygun olur. Amacımız Şeyh Muhammed Abduh’un başarılı bir hoca olduğu ve onun el-Hâşimî tarafından çokça sevilen biri olduğunu vurgulamaktır. Onun

⁵ Hayruddin ez-Ziriklî, *el-İlam*, I, s. 680

⁶ Ömer Rıda Kehhâle, *Mu’cem el-Muellifin*, I, s. 143

⁷ Hayruddin ez-Ziriklî, *el-İlam*, I, s.131

Cevâhiru'l Edeb adlı eserinden övgüyle söz eden Muhammed Abduh'tan kitabının mukaddimesinde söz ederken şöyle der:⁸

“Değerli hocam, doğunun filozofu, Mısır diyarının müftüsü merhum Muhammed Abduh”

Muhammed Abduh onun için bir hoca olmanın fevkinde bir önder, sadece Mısır'ın değil aynı zamanda Doğu'nun filozofu konumundadır.

Aralarında çok ciddi, emsaline sık rastlanmayan bir muhabbet vardır. Hocanın bu öğrencisinden bahsederken, oğlumuz, şeklinde bir ibare kullanması, hoca ile öğrencisi arasındaki sıcak ilişkinin ve aralarındaki samimiyetin derecesini göstermek açısından önemlidir. Muhammed Abduh, el-Hâşimî'nin Cevâhiru'l Belağa adlı eserine yazdığı önsözde de aynı ibareyi kullanır.

b) Şeyh Selim el-Beşeri: (h:1248-1335) (m:1868-1917)

Şeyh Selim el-Beşeri, (h:1248-1335) (m:1868-1917) tarihleri arasında yaşamış bir alimdir. Bu da Ezher'in alimlerinden olup Ezher Camii'nin imamlığını da yapmıştır. Ez-Ziriklî onun aynı zamanda Maliki mezhebinin önde gelen fakihlerinden biri olduğunu söyler.⁹ el-Hâşimî'nin bu hocasının ismine öğrencisinin Cevâhiru'l Edeb adlı eserine yazdığı önsözde rastladık. el-Hâşimî bu önsözden önceki mukaddime yazısında hocasından şu şekilde bahseder:¹⁰ “Şeyhulislam, fazilet sahibi, değerli hocam, Ezher Camii şeyhi, merhum Şeyh Selim el-Beşeri. ”

Hocası Şeyh Selim el-Beşeri de Muhammed Abduh gibi bu öğrencisinden bahsederken “oğlumuz “şeklinde bahsetmiştir.

c) Şeyh Hassune en-Nevevi

Şeyh Hassune en-Nevevi: (h:1255-1343) (m:1840-1925) el-Hâşimî'nin bu hocası da Ezher ulemasından olup, Ezher'de şeyhlik makamında bulunmasıyla ünlenmiştir. Ez-Ziriklî ondan “Hassune ibn Abdullah en-Nevevi el-Hanefî el-Ezheri. Mısır'lı alim. Mısır Diyarının fetva makamı başkanı, iki kez Ezher şeyhliği yapmış. ” şeklinde bahseder.¹¹

⁸ Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhir el-Edeb*, I, s. 5

⁹ Hayruddin ez-Ziriklî, *el-Alam*, III, s.180

¹⁰ Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhirul-Edeb*, I, s. 5

¹¹ Hayruddin ez-Ziriklî, *el-Alam*, II, s.246

Nevevi, öğrencisi el-Hâşimî'nin Cevâhiru'l Edeb ve Cevâhirul Belağa adlı iki eserine önsöz yazmıştır. Kitabının mukaddimesinde el-Hâşimî hocasından şu şekilde bahseder: ” Saygıdeğer hocam, Ezher şeyhi Şeyh Hassune en-Nevevi”¹²

d) Şeyh Hamza Fethullah

Şeyh Hamza Fethullah: (h:1266-1336) (m:1849-1918) ez-Ziriklî ondan şu şekilde bahseder:” Hamza Fethullah el-Mısri ibn es-Seyyid Hüseyin ibn Muhammed ibn eş-Şerif et-Tunusi: Mısır ulemasının ediplerinden. Öğrenimini Ezher’de tamamladı. Tunus’a giderek orada resmi gazetenin editörlüğü görevini üstlendi. Mısır’a döndükten sonra Mearif Bakanlığında Arap Dili baş müfettişliğine getirildi. ”¹³

Yaygın görüşe göre Hamza Fethullah, el-Hâşimî'nin hocası değil de aynı memuriyet vazifesinde bulunmuş, onun amiri konumunda biriydi. Bizi bu görüşe yönelten sebep onun Cevâhiru'l-Edeb adlı eserine önsöz yazan Hamza Fethullah'tan kitabın mukaddimesinde bahsederken şu ibareleri kullanmasıdır:” Değerli hocam merhum Şeyh Hamza Fethullah. Maarifi Umumuyye Bakanlığının baş müfettişi” Buradan da anlaşılıyor ki şayet onun Ezher'deki hocalarından biri olsaydı onun baş müfettişlik lakabını zikretmeden önce bunu söylerdi. Üstelik el-Hâşimî'den bahsederken Ezher'li hocalarından farklı olarak “oğlumuz “yerine “ey oğul” tabirini kullanmıştır.

III. ÖĞRENİM HAYATI

el-Hâşimî öğreticilik mesleğinde uzmanlaşmış biriydi. Hem eğitim camiasında hem de diğer vazifelerde yüksek makamlarda görevler almıştır. Ez-Ziriklî onun bu yönüyle ilgili şunları söyler:” O, üç yerel okulun da müdürlüğünü yapmaktaydı: Bir tanesi erkek öğrenciler için diğer ikisi kız öğrenciler içindi. ”¹⁴

ez-Ziriklî'ye göre o, edebi bir kişiliği de olan bir öğretmendi. el-Hâşimî sadece üç okulun müdürlüğünü yürütmekle yetinmiyordu. Aynı zamanda özel

¹² Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Edeb*, I, s. 5

¹³ Hayruddin ez-Ziriklî, *el-A'lam*, II, s.313

¹⁴ Hayruddin ez-Ziriklî, *el-A'lam*, I, s.86

yetenekleri ve birikimiyle İslami okullarda müdürlük vazifesi ve Victoria el-İnciliyye okullarında müfettişlik vazifesini de üstlenmiştir. ¹⁵

Hocası Muhammed Abduh'un yazdığı bir önsözde onun ne derece önemli işlerde görev üstlendiğini ve zamanını ne derece dolu dolu geçirdiğini öğreniyoruz. ¹⁶ Hocası Muhammed Abduh'un kendisi için söylediklerini o da Cevâhiru'l-Belağa adlı eserinin mukaddimesinde söyler:¹⁷ "Lise okullarında beyan dersi verirken içimden bir dürtü beni Cevâhiru'l-Belağa adlı eseri yazmaya yöneltti"

Ahmed el-Hâşimî eğitim ve telif işleriyle dolu geçen hayatının son dönemlerinde Kral 1. Fuad'ın okullarında müdürlük vazifesine getirilir. Bilgiyi biz onun elimizdeki el-Kavâidu'l Esasiye adlı kitabının kapak kısmına düştüğü bir nottan alıyoruz.

¹⁵ Ömer Rıda Kehhâle, *Mu'cem el-Müellifin*, I, s. 143

¹⁶ Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Edeb*, I, s.5

¹⁷ Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belağa*, s.3

B. ESERLERİ

ez-Ziriklî onun basılmış eserlerinden aşağıdakileri, zikreder:¹⁸

- 1-Uslub el-Hakim (makaleler)
- 2-Cevâhiru'l Edeb
- 3-Cevâhiru'l Belağa
- 4-Mizan ez-Zehab
- 5-Muhtar el-Ehadis en-Nebeviyye

Kehhâle sözkonu kitapların isimlerini daha ayrıntılı zikreder:¹⁹

- 1-Cevâhiru'l Edeb fi İnşa ve Edebiyyat el-Arab
- 2-Cevâhiru'l Belağa fi'l-Meani ve'l-Beyan ve'l-Bedi'
- 3-es-Saadetu'l Ebediye fi'ş-Şeriatil İslamiyye
- 4-Muhtaru'l Ehadis en-Nebeviyye ve'l-Hikem el-Muhammediyye min el-

Buhari ve Kutub el-Hadis el-Mutebera

- 5-Miyzanu-z Zehab fi Sinaati Şi'r el-Arab

el-Hâşimî'nin kitapları ile ilgili verilen bilgilerde Kehhâle'nin isimlendirmede daha dikkatli davrandığını, ez-Ziriklî'nin ise daha fazla kitap ismi zikrettiğini görmekteyiz. ez-Ziriklî ile Kehhâle arasındaki ihtilaf iki kitap ismi arasındadır. İlki, ez-Ziriklî'nin zikrettiği ancak Kehhâle'nin zikretmediği Uslub el-Hakim adlı eser, diğeri ise Kehhâle'nin zikrettiği ancak ez-Ziriklî'nin zikretmediği es-Saadetu'l Ebediye fi-ş Şeriatil İslamiyye'dir. Böylece söz konusu eserleri bu şekilde altıya tamamlanmış oluyor.

Bunun yanında el-Hâşimî'nin meşhur kitabı Cevâhiru'l Belağa adlı eserinin mukaddimesinde zikrettiği eserler vardır ki onları da aşağıda zikrediyoruz:²⁰

- 1-Cevâhiru'l İ'rab
- 2-el-Mufred el-İlm fi Bab en-Neseb

¹⁸ Hayruddin ez-Ziriklî, *el-A'lam*, I, s.86

¹⁹ Ömer Rıda Kehhâle, *Mu'cem el-Muellifin*, I, s.143

²⁰ Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belağa*, s.3

3-el-Kavâidu'l Esasiye lil lugati'l Arabiyye

4-es-Sihru'l Helal fi'l Hikemi vel Emsal

Böylece din, edebiyat, değişik dallarıyla lugat konuları, nesep, hikmetli sözler ve atasözlerinin konu olarak alındığı değişik kategorideki kitaplarının sayısı onu bulmuş oluyor.

Bütün bu kitaplar arasında en meşhur ve en bilinenleri dilbilgisi ile ilgili yazdığı özellikle de bu kitaplardan biri olan Cevâhiru'l Edeb fi Edebiyat Lugati'l Arab adlı kitabıdır. Şimdi bu kitapları kısaca tanıyalım:

I. CEVÂHIRU'L-EDEB Fİ EDEBİYATİ LUĞATİ'L-ARAP

Bu kitap Beyrut'ta Mearif Yayınevi tarafından basılmış olup mukaddimesinde yeni baskı olduğu ve gözden geçirildiği belirtilmiştir. Kitabı yayımlayan kişi ilk baskıdaki sayfa hataları ve diğer hataların giderilmesi için kitabın tashih ve tahkikini yapmak üzere bir heyet görevlendirdiğini söylüyor.

Darul Mearif onun bu kitabını iki cildi bir arada olacak şekilde tek cilt halinde çıkardı. İlk cilt 432 sayfadan ikinci cilt ise 492 sayfadan oluşmaktaydı.

Müellif mukaddimesinde kitabın konusunu ve yazılış yöntemini anlatarak değişik kültürel kaynaklardan metinler içerdiğini söyler:²¹”Bu kitaba, Cevâhiru'l Edeb fi Edebiyat Lugati'l Arab, ismini verdim. Bu kitabı kaleme almakla övünmüyorum

Bir eserde tekrarların fazla olması, bedi' ilmi açısından bir eksiklik olarak görülmektedir. Bu yüzden “kişinin seçimi aklından bir parçadır” denmiştir. Müellif mukaddimesinde Ezher'de eğitim görmüş olmanın bu kitabın mükemmeliyetinde ve okuyucuya etki etmesi açısından ne derece etkili olduğunu beyan etmektedir.

Öyle anlaşılıyor ki kitap ilk başlarda kabul görmüş daha sonra nadir bilinen öğretmen ve edebiyatçıların ilgi duyduğu bir eser haline gelmiş. Bugüne ise araştırmacılar için bir kaynak kitap haline gelmiştir. Onun hocalarından Şeyh Hamza Fethullah kitap için önsözü 1918 yılının rabiülevvel ayında yazdığını

²¹ Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Edeb*, mukaddime

söyler. Bu da kitabın kısa bir zaman içinde basıldığını ve 3 sene sonra daha fazla sayıda bir kez daha basıldığını göstermektedir.

II. CEVÂHİRÜ'L-BELÂĞA Fİ'L-MEÂNÎ VE'L-BEYAN VE'L-BEDÎ'

İhya et-Turas el-Arabi yayınevi tarafından Beyrut'ta 13. baskı olarak basılmıştır. Bizim incelediğimiz bu nüshada basım tarihi söz konusu baskıda belirtilmediğinden bu baskının tarihi hakkında bilgi veremiyoruz. Müellif ilk baskıda olduğu gibi mukaddimesinde de kitabın basım ya da bitiş tarihi ile ilgili bilgi vermemiştir. Müellif bir çok eserinde kitabının basım ve bitiş tarihi ile ilgili bilgi vermediğinden bu konuda ben de fikir beyan etmekten kaçındım. Fakat yayıncı kitapla ilgili önsözlere geniş bir yer vermiştir. Bunlar Hassune en-Nevevi, Ali el-Bablavi, Şeyh Muhammed Abduh gibi isimlerdir. Bu da kitabın bu tarihten önce yazıldığını ve bu tarihin yüksek ihtimalle yirminci yüzyılın başları olduğunu göstermektedir.

Kitabın başlığı, müellifin belağatın üç dalını konu olarak işlediğini göstermektedir. Bunlar, meani, beyan ve bedi' ilmidir. Bu ilimleri geniş bir şekilde ele almış, kavramları geniş bir şekilde irdelemiş, zorlukları gidererek öğretmen ve öğrencilerin anlayabileceği bir üslup kullanmış, anlatılanları zihinlere iyice yerleştirmiş, uygulamalı bir şekilde konuları ele almıştır. Kitabın konuları işlenirken başvurduğu örnekler günlük hayattan olacak bu şekilde seçmiş alıştırmalar bölümünde ise cevabın bir kısmını vererek okuyucunun da katılımını sağlamıştır.

Kitabın mukaddimesi birkaç kısa satırdan oluşmakta, onun bu ilimle ilgili konuyu ele alış tarzı vb. konularda fazla bir bilgi yer almamaktadır. Bununla birlikte konuları ele alış yöntemi açısından yeni bir üslup kullanmakta, değişik edebi metinlerden faydalanarak anlaşılır olmasını sağlamış, böylece okuyucunun kitabı mütalaa ederken haz almasını sağlamıştır. Bu şekilde belağat ilmini anlaşılır olmaktan uzak bir madde olmaktan çıkarmıştır. Kitap 428 sayfadan oluşmaktadır.

III. MİZÂNU'Z-ZEHEB FÎ SINAATİ Şİ'RI'L-ARAB

Beyrut'ta kültürel kitapların basıldığı müessese tarafından basılmıştır. Kitabın ilk sayfasında “ilk baskı:h:1409-m:1989 ibaresi yer almaktadır. Kitabın mukaddimesinde kitabın hangi tarihte tamamlandığı konusunda bir bilgi yer almamaktadır. Halbuki kitabın yazım işinin bittiği tarihi not düşmek müellifin ihmal etmediği bir konudur. bununla birlikte yayıncı kitabın sonunda “Allah'ın yardım ve takdiri ile bitmiştir”ibaresini eklemekle yetinmiştir. ²² Büyük bir olasılıkla kitap daha önceleri de mükerrer olarak basılmıştır. Çünkü Ez-Ziriklî daha önce de bu kitabın basıldığını zikretmiştir. Bu bilgi onun 1969 yılında basılan kitabında yer almaktadır.

Bu kitabın müellifin Cevâhiru'l-Belağa adlı kitabından önce basılmış olması muhtemeldir. Çünkü müellif 20. yy'ın başlarında basılan kitabında bunu zikretmektedir. Kitabın sözünü ettiğimiz baskısı 136 sayfadan oluşmaktaydı. Aruz ve kafiye ile ilgili ilmi araştırmalar içerir.

Konuları ele alırken kolaylaştırma yoluna gitmiş, bu iki ilmin anlaşılır olmasını sağlamış, konuları geniş bir şekilde ele alarak ıstılahları anlaşılır bir dille açıklamıştır. Ayrıca 16 ayrı baktan oluşan şiirin değişik ilim dallarını da ele alarak vuzuha kavuşturmuştur. bunlar : lüzumu me la yelzem, tesmit, icaze, teştir, tehmis vb. şiirin alt bilim dallarıdır. Ayrıca ammi arap şiirinin de zecel, mevaliye gibi dallarını incelemiştir.

Küçük hacimli olmasına rağmen kafiye ve aruzla ilgili bilgileri işleyiş tarzı ve konuları geniş bir şekilde işleyişiyle bu konuları öğrenmek isteyenler için vazgeçilmez bir kaynaktır. Bu iki ilmin ele alınış tarzı ve konu ile ilgili ıstılahları anlaşılır kılması bakımından benzeri birçok kitabı geride bırakmıştır.

²² Ahmed el-Hâşimî, *Mizanu'z-Zeheb*, s.131

IV. EL-KAVÂIDU'L-ESÂSİYYE Lİ'L-LUĞATI'L-ARABİYYE

Elimizde bulunan ve ikinci bölümün başından itibaren başlayarak geniş bir şekilde inceleyeceğimiz bu kitap ehemmiyeti açısından müellifin birçok mukaddimesine mevzu bahis olmuştur. Çünkü Arap gramer bilgisi kuralları birçok tenkit ve aleyhteki görüşlere maruz kalmaktaydı. Kitabın ilk baskısında müellif bir sayfalık mukaddimesinde kitabın neşredildiği tarihi şu şekilde zikreder:” Mısır, ramazan 18, h:1354”²³

Bu da el-Hâşimî'nin bu kitabını hayatının sonlarına doğru, yani vefatından 8 sene önce kaleme aldığını göstermektedir. Okuyucu dikkat ettiğinde bu kitabın hem Ez-Ziriklî'nin hem de Kehhâle'nin yazdığı biyografilerde zikredilmediğini görecektir.

İşin garip tarafı bu tarihsiz Beyrutta ki el-Kutub el-İlmiyye tarafından ilk baskıdaki mukaddimedede yazılı olmasına rağmen daha sonraki baskılarda yer almadığıdır. Bu da beni Mizan ez-Zehab ve Cevâhirul Belağa adlı kitapların yayınevleri tarafından söz konusu tarihlerin hazfedildiğidir. Yazar kitabın yazılış metodu ile ilgili olarak şunları söylemektedir:²⁴

“Kitabın yazılmasında el-Elfiyye'nin metodunu takip ettim. Tasrih'ten, Eşmuni'nin Tuhef'inden, Sabban'dan, Hudari'den, Muğni'den faydalandım.

Kitabı dikkatle mütalaa edenler, müellifin mukaddimedede belirttiği gibi el-Elfiyye'yi bablarını tek tek alarak anlattığı, konuların anlatımında kolaylaştırmaya gittiğini görür. Bu yüzden kitap, nahiv ve sarf ilimlerini de ele almış daha önce başvurulmayan metotlara başvurmuştur. Konular yoğun, örnek ve alıştırmalar yeterli olarak ele alınmış, irab konusu geniş bir şekilde ele alınmıştır. Kitap 20. yüzyılın en değerli nahiv kitapları arasında yer almayı hak etmektedir. Müellif konuları fazla ayrıntıya inmeden ve Basra alimleri ile Kufe alimleri arasındaki ihtilafları bir kenara bırakarak orta yolu bulmuştur. Kitap anlaşılır olma yönünden, konuların tertip edilmesi, ibarelerin dikkatlim seçilmesi yönünden önemlidir.

²³ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s. 2

²⁴ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.2

İncelediğimiz eserin yeni baskısına neden gerek duyulduğu konusunda Muhammed Ahmed Kasım şunları söylemektedir: “Elimizdeki kitabın baskısı birçok basım hatası ile dolu idi. Bu tür hatalar öğretmen ve öğrencilerin kitaptan gereği gibi faydalanmasına engel oldu. Bu hatalardan en önemli olanı ise vakf işaretlerinin okuyucuyu da yanıltacak şekilde yanlış yerlerde kullanılmaları oldu.

Yapılan hataların en büyüğü ise kitapta metin arasında, alıştırmalarda yer alan Kur’an-ı kerim ayetlerinin ayrı olarak parantez içine alınmadan metin içinde serpiştirilmiş olması ve bunun söz konusu ayetlerin normal metinlerle karışmasıdır. Bu ise ilmi bir kitabın üslubuna yakışmayacak bir hatadır. çünkü insan sözünün Allah lafzı ile karışması caiz değildir. Bu yüzden biz ayet-i kerimleri parantez içine alıp, numaralarını ayrıca beyan ettik.

Bu kitabı değerli kılan bir özellik de haşiyelerle de zenginleştirilmesi, bol örnek ve alıştırmaların verilmesidir.

Kitabın haşiyeleriyle ilgili rakamlandırmayı da parantez içindeki örnekte de görülen Hint rakamlarıyla yaptık. Kendi eklediğimiz bilgileri de yine Hint harfleriyle bu kez köşeli parantez içine aldık. İlk baskı konuları içeren bir fihristle yetinirken biz ise bunu zenginleştirerek her araştırmacının faydalanabileceği şekle getirdik²⁵. Müellif

Çalışmamızın ikinci kısmında da görüleceği üzere bu eser gerek konuları işleyiş metodu açısından ve gerekse şiir ve ayet istidlali ile konulara getirdiği açıklık açısından Arapça nahiv bilgisi açısından başucu kaynağı olabilecek niteliktedir.

Konuları önce ayrıntılı bir şekilde işlemiş, daha sonra bol örneklendirmelerle ve alıştırmalarla anlaşılır kılmıştır.

²⁵ Bkz. Ahmed b. İbrahim b. Mustafa el-Hâşimî, *el-Kavâidu'l-Esâsiyye li'l-Luğati'l-Arabiyye*, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 1999, s. 5-114.

İKİNCİ BÖLÜM
“EL-KAVÂİDU’L-ESÂSİYYE Lİ’L-LUĞATİ’L-ARABİYYE”
ADLI ESERİN METOD AÇISINDAN İNCELENMESİ

A-MUKADDİME

Çalışmamızın sonuç bölümünde de değindiğimiz gibi müellif bu eserini İbni Malik'in Elfiyye'sini örnek alarak meydana getirmiş, ayet, şiir ve değişik örneklerle konuların anlaşılır olması için çalışmış, konu sonlarında alıştırma ile bu kitaptan faydalanmak isteyenlerin konuyu pekiştirmesini sağlamıştır."el-Vafi" ve "en-Nahvu'l-Vadîh" gibi son dönemlerde yazılan nahiv kitaplarıyla aynı zamanda yazılmasına karşılık klasik dönemde yazılmış çalışmaları çağrıştırmaktadır.

Müellif kitabın ilk kısmında konulara bir giriş olması açısından kelime ve kelime çeşitlerine, kelim, kelam, kelime, cümle gibi kavramlara yer vermiş, isim ve alâmetleri, fiil ve alâmetleri gibi konular hakkında bilgi verdikten sonra diğer konulara geçiş yapmış ve konuları işlemekte daha önce de değindiğimiz gibi İbni Malik'in Elfiyye'sini örnek almıştır.

I. KELİME VE ÇEŞİTLERİ (في الكلمة و انواعها)

Müellif konuya kelimenin tanımı ile başlamaktadır. Bunu diğer konu başlıklarında da görüyoruz. Anlatılan kavram ya da konunun lafzi ve ıstılahi tanımı yapılmakta daha sonra örnek ve alıştırma ile detaylandırılmaktadır:

Kelime, bir manaya işaret eden müfred lafızdır.

Kelime bazen de kelama işaret eden anlamda kullanılmaktadır. (لااله الاالله) Kelime-i Tevhid örneğinde olduğu gibi. Sonuç olarak ıstılah kitaplarından da anlaşılıyor ki kelime üç halde bulunmaktadır:İsim, fiil ve harf.²⁶ Kelam, kelime ve benzeri kullanımlar işte bu lafızların yardımıyla oluşturulmaktadır.

²⁶Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.23

a) Kelam ve İlgili Konular

Nahiv alimlerine göre kelam, bir anlam ifade etmek için telaffuz edilen mürekkep lafızdır. En az iki hakiki kelimededen oluşur.

(الدين المعاملة): "Din muameledir" örneğinde olduğu gibi. Şu şekillerde de gelebilir:

1-Hükmen isim olan iki kelimededen:

(الصدق منج): "Doğruluk kurtuluş vesilesidir" örneğinde olduğu gibi.

Burada vasf zamiriyle birlikte müfred hükmünde olmuştur.

2-Üç isimden:

(العدل اساس الملك): "Adalet mülkün temelidir" örneğinde olduğu gibi.

3-Bir fiil ve isimden :

(ظهر الحق) örneğinde olduğu gibi.

4-Bir fiil ve iki isimden :

(كان الله غفورا) örneğinde olduğu gibi.

5-Bir fiil ve üç isimden :

(علمت الله واحدا) örneğinde olduğu gibi.

6-Bir fiil ve dört isimden :

(أريت جميلا البدر طالعا) örneğinde olduğu gibi.

7-Bir isim ve cümleden :

(الحق يعلو، الظلم اخره ندم) örneğinde olduğu gibi.

8-İki cümleden :

(ان ترد السلامة، فاسلك سبيل الاستقامة) örneğinde olduğu gibi.

Anlamlı bir kelamın yalnız harflerden yahut harf ve fiillerin bir araya gelmesiyle oluşması mümkün değildir.

b) Kelim

Anlamalı olsun ya da olmasın üç veya daha fazla kelimededen oluşan lafızdır.²⁷

(العالم یرقی الانسان): "İlim insanı yüceltir" örneği kelimi oluşturan anlamlı cümleye örnektir.

(لو ارتقی الانسان): "Şayet insan yücelirse.." örneği ise kelimi oluşturan anlamsız cümleye örnektir.

c) Cümle ve Söz (Kavl)

Cümle, İsnadi olarak terkip edilen ve anlam ifade edebilen ya da şart fiilde olduğu gibi anlam ifade etmeyen lafızdır.

Kavil ise, kelime, kelim, kelam, kelime yada cümle olup kendisi ile hitap edilen lafızdır. Müfred ve mürekkebi ihtiva ettiğinden kelimedenden daha geniştir. Anlamlı ve anlamsız kullanımları olduğundan kelimden de geniştir. İki ve daha fazla kelimedenden oluşabildiğinden kelimedenden de geniştir. Maksud ve gayri maksud, anlamlı ve anlamsız kullanımları ihtiva ettiğinden cümleden daha geniştir.

d) Konu İle İgili Alıştırmalar

Müellif, konunun okuyucu tarafından daha iyi anlaşılması için örnek ve alıştırmalarla konunun pekiştirilmesini sağlamakta, konunun anlaşılmayan yönü varsa tekrar gözden geçirilsin diye bol bol alıştırmalara da yer vermiştir.

Arap grameri ile ilgili başlıca ilimler hangileridir? Bu ilimler sözkonusu ilmin hangi yönleriyle uğraşmaktadır? Bu ilimlerden en önde gelen ve en önemlisi hangisidir? Bu ilim nasıl ortaya çıkmıştır? Kelime hangi unsurlardan oluşur? Lügat ne anlama gelir? Kelime nedir, çeşitleri nelerdir? Kelam ne demektir ve kelimden hangi kavramlar türemektedir? Kelim, kelime, cümle ve kavil ne

²⁷, Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.25

anlama gelmektedir? Bunların arasında nahiv alimleri arsında muteber olanlar hangileridir? gibi soruların cevabını istemektedir.

i) Örnek Alıştırma I

Aşağıdaki ibarede geçen kelime, kelim, kelim, cümle ve cümleleri işaret ediniz:

إذا تكلم احدكم فليجتهد ان تكون الالفاظ عذبة لا يمل سماعها، و ان تكون المدلولة صحيحة يمكن وقوعها، فليس كل لفظ مقبولاً، و لا كل مدلول معقولاً، و ان يراعي الاعتدال في المقال، فان الاطناب قد يكون مملاً، كما ان الاجاز قد يكون مخلاً، ان يكن الكلام من فضة فان السكوة من ذهب، ولا تهرف بما لا تعرف

و زن الكلام اذا نطقت فانما بيدي عقول ذوي العقول المنطق²⁸

ii) Örnek Alıştırma II

Aşağıdaki metinde kelim, kelim ve her ikisinin bir arada geçtiği lafızlar ve cümle ile kavlin geçtiği ibareleri belirt:

المعاشرة الردية تفسد الاخلاق الجيدة، اضاعة اللغة تسليم للذات، اذا صنعت المعروف، من ابطاً به عمله لم يسرع به نسبه، احذروا من لا يرجي منه خيره ولا يؤمن شره، خالق الناس بخلق حسن، من اسرع في العمل
الا يا مستعير الكتب دعني فان اعارتي للكتب عار
فمحبوبي بذى الدنيا كتابي فهل يا صاح محبوب يعار
اتبع الحق و ان عز عيلك، الدين النصيحة، غرك السراب فتقطعت بك الاسباب، من
قعد به ادبه لم يرفعه حسبه

ان الاكابر يحكمون علي الوري و علي الاكابر تحكم العلماء
ومن فاته التعليم وقت شبابه فكبر عليه اربعا لوفته

²⁸ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.26

II. İSİM VE ÖZELLİKLERİ

a) İsmın Tarifi ve İsmi, Fiil ve Harften Ayıran Belirgin

Alameti

Grammer alimlerine göre isim, herhangi bir manaya işaret eden lafızdır.

Nahiv alimlerine göre ise, anlam yönünden müstakil olan ve mazi, şimdiki ve gelecek zamanlardan birine nispet edilmeyen lafızdır.

İsmın birçok alameti vardır. Bunların en bilinenleri beş tane olup, dört tanesi lafzidir:

1-Harf ya da izafe olsun konuşan kişinin cer üzerine lafızdır:

(بِسْمِ اللَّهِ) örneğinde olduğu gibi

2-Nida, yani kelimenin nida anlamını taşıması:

(يَا سَعْدُ) örneğinde olduğu gibi

3-Lam-ı tarif:

(الرَّجُلِ) örneğinde olduğu gibi

4-Ya da zaid lam-ı tarifin geldiği durumda

(الْعَبَّاسِ) örneğinde olduğu gibi

ya da genel kuralın dışında lam-ı tarifin muzari fiile bittiği durumda:

(مَا أَنْتَ بِالْحَكْمِ التَّرْضِيِّ حُكْمَتَهُ) örneğinde olduğu gibi

5-Tenvin olup, ismin sonunda sakin nunun lafzi olarak gelmesidir:

(كُتِبَ) örneğinde olduğu gibi

b) İsmın Manevi Alameti

İsmın manevi alameti bir tane olup bu da kendisine isnat olunan durumdur ve hükmi olarak fail ya da mübteda olmasını gerektiren durumdur:

(أَنَا فَاهِمٌ) ve (فَهْمَتُ) örneklerinde olduğu gibi.

Bu alamet ismin en bilinen ve geçerli alametidir.

İsim üç çeşittir:

1-Muzhar isim: Başka bir yardımcı unsura gerek duymaksızın bir anlama işaret eden isimdir.

(سعد) ve (سعاد) örneklerinde olduğu gibi.

2-Mudmar isim: Hitap yoluyla isme işaret edecek bir şekilde gelmesidir:

(هي، هو، انت، نحن، انا، نحن، هو، هي) örneklerinde olduğu gibi.

3-Mübhem isim: Ancak kendisiyle bir şeye işaret edildiğinde anlamı olan ya da kendisinden sonra cümle gelmesi durumunda anlamı olan isimdir:

(هذا) ve (الذي) örneklerinde olduğu gibi.

III. FİİL VE ÖZELLİKLERİ

a) Fiilin Tarifi, Kısımlara Ayrılması ve Onu İsimden ve Harften Ayıran Belli Başlı Özellikleri

Grammer alimlerine göre fiil, iş oluş bildiren lafızdır.

Nahiv alimlerine göre ise fiil, bizzatihi bir iş oluşu ifade eden ve mazi, muzari ya da gelecek zamanların birinde kullanılan lafızdır.

Kullanıldığı zamana göre, mazi, muzari ve müstakbel diye üçe ayrılır.

b) Mazi Fiil ve Özellikleri

Mazi fiil konuşma anından önce vuku bulmuş bir olaya işaret eder.

(نعم، كتب) örneklerinde olduğu gibi.

Mazi fiilin kendine has iki özelliği bulunmaktadır:

Birincisi: Faile işaret eden (ت) harfi.

Mütekellim, muhatab müennes ve muhatab müzekker için kullanılan (كتبت) örneğinde olduğu gibi.

İkincisi: Fiile bitişik sakin müennes (ت) sı gibi.

(نالَت سعاد جائزة) örneğinde olduğu gibi.

c) Muzari Fiil ve Özellikleri

Muzari fiil konuşma anında ya da konuşma anından sonra vuku bulan bir eyleme işaret eder.

(يقرأ) örneğinde olduğu gibi.

(لم) edatından sonra gelmesi ile bilinir:

(لم يلد و لم يولد)²⁹

Muzari fiile has özellikler, (س), (سوف), bir fiili cezmeden edatlar ve bazı nasp edatlarıdır.

Muzari fiilin şimdiki zamanla mı yoksa gelecek zamanla mı ilgili kullanıldığını gösteren özel belirteçler vardır:

d) Muzari Fiili Şimdiki Zaman Haline Getiren Belirteçler

1-Olumsuzluk anlamında kullanılan (ما)

(و ما تدري نفس ماذا تكسب غدا)³⁰

2-Olumsuzluk anlamında kullanılan (إن)

(إن اريد إلا الإصلاح)³¹

3-Olumsuzluk anlamında kullanılan (ليس)

(و ليس لي أن أقول إلا الواقع)

4-İbtida lamı

(إني ليحزنني أن تذهبوا به)³²

5- (الآن) vb. edatlar

(أسافر الآن)

a) Muzari Fiili Gelecek Zamana Çeviren Belirteçler

1-(س) harfi

²⁹ - İhlas Süresi, 33, 112

³⁰ - Lokman Süresi, s.34, 31

³¹ - Hud Süresi, 88, 11

³² - Yusuf Süresi, 13, 12

{و سيعلم الذين ظلموا أي منقلب ينقلبون} ³³

2-(سوف)

(سوف تندم علي كسلك)

1- Nasp eden edatlar

(لن ينجح الكسول)

2- (لم) ve (لما) hariç diğerk cezmeden edatlar

(إن تسافرُ فانه يكلؤك بر عايتة)

3- Tekid nunu

IV. HARF VE ÖZELLİKLERİ

a) Harfin Tarifi, Kısımlara Ayrılması ve Onu İsimden ve Harften Ayıran Belli Başlı Özellikleri

Harf, başka kelimelerin varlığıyla anlam kazanır.

(هل , في , لم) gibi

Harfin alameti, ismin ya da fiilin belirtilerinden herhangi birini almamasıdır.

b) Harfin Çeşitleri

Harf üç çeşittir:

1-İsimlere has olup onlara etki eden harfler

(دخلت في المدرسة) örneğinde olduğu gibi

2-Fillere has olup onlara etki eden harfler: ³⁴(لم يلدُ و لم يولد)

3-Bunların ikisi arasında olup herhangi bir etkisi olmayan harflerdir:

(هل جاء الاستاذ؟)

³³ Şuara Süresi, s.227

³⁴ İhlas Süresi, 3

B. EL-KAVÂIDU'L-ESÂSİYYE Lİ'L-LUĞATİ'L-ARABİYYE KİTABININ BÖLÜMLERİ

I. BAB : İRAB VE BİNA

1. İrab hakkında (في الاعراب)

İrab, lafzi veya takdiri bazı amillerin etkisiyle kelime sonunda değişikliğin meydana gelmesidir. İrab dört çeşittir: Raf', nasb, cer ve cezm.

Raf' ve nasb fiil ve isme ortak olarak etki ederler. Cer isme etki eder. Cezm ise fiille ilgilidir. Yani meczum isim olmadığı gibi mecrur fiilde yoktur.

İrab isim ve fillere etki eder. Harfler bunun dışındadır.³⁵

2. Bina ilmi hakkında (في البناء)

Bina kelime sonunun tek bir hal üzerinde bulunması durumudur.

(كم, من) örneklerinde olduğu gibi sükun üzerine mebni olma.

Ya da:

(هؤلاء, حذام, امس) örneklerinde olduğu gibi cer üzerine mebni olması gibi.

Ya da:

(منذ, حيث) örneklerinde olduğu gibi damme üzerinde mebni olması gibi.

Ya da:

(اين, كيف) örneklerinde olduğu gibi fetha üzerine mebni olması gibi.

Bina, fiillerde, harflerde ve kendisine tekid nunu ya da müenneslik nunu bitişmeyen mudari fiilin irabında olur.³⁶

3. Hem isme hem harfe benzeyenlerin çeşitleri hakkında

(انواع المشابهة بين الاسم و الحرف)

İsim ancak harfe olan benzerliğinden dolayı mebni olabilir. Şibih üç türdür:

³⁵ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s. 41

³⁶ age., s.42

1-Vad'i şibih: Fail ta (ت) sında olduğu gibi ismin varlığının tek bir harf üzerinde olmadır.

(فهت) örneğinde görüldüğü gibi.

2-Manevi şibih:

İsmin harf anlamını verecek şekilde gelmesidir.

3-İsti'mali şibih: Anlam ve etki açısından fiilin yerini alır. Üzerine ona etki edecek bir amil girmez. Bu durumda isim harf gibi mamul değil, amil durumunda olur.

a-Bunlar (بعء, اتوجع, اسكت) gibi isim fiiller olup, (هيهات, اوه, صه) fiillerinin anlamını taşırlar. Herhangi bir amilin bunları etkilemesi mümkün değildir. Bunlar (لئت, لعل) fiillerinin yerini alan (اتمني, اترجي) fiillerinin yerini alan (لئت, لعل) örneğine benzer bir durum arz ederler. Bunlar da harf hükmünde olup amilden etkilenmezler.

b-(أن, اذ, اذا, حيث, الذي, التي) gibi kendisinden sonra ancak bir cümlemin gelmesi ile anlamı tamamlanabilenler.

Örneğin (قدمت اذ) ile başladığımız bir cümleyi ancak (جاء الامير) şeklinde bitirdiğimizde anlam bütünlüğünü sağlamış oluruz.

4. Binanın çeşitleri hakkında (في انواع البناء)

Bina dört çeşittir: Damme, fetha, kesra ve sükun. Bu dört çeşit, irabtaki durumun hilafına isim, fiil ve harfte gelir. Bilindiği gibi irabta harfler sözkonusu değildir.³⁷

a) Damme Üzere Mebni Olanlar (المبني علي الضم) (15 Lafız)

Damme üzerine mebni olanlar ya da bunların naipleri 15 lafızdır:

Bunlardan 5 tanesi mekan zarfıdır: (قبل, بعد, اول, حيث, دون)

Sekiz tanesi yön ismidir: (فوق, تحت, أسفل, عل, وراء, قدام, خلف, أمام)

Bir tanesi de kendisine izafe edilen kısmın olmadığı (غير) kelimesidir.

(ليس) ve (لا) den sonra gelir.

Örnek: (قرأت كتابا ليس غير, أو لا غير)

³⁷ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s. 46

Bir tanesi de izafe durumunda bulunan ve muvasala için kullanılan (أي) dur. Ona sıla durumunda gelen kısım hazf edilmiş zamir durumunda gelir.

Örnek: (فسلم علي أيهم أفضل)

Dammenin naibi ile bina edilenler ise: tensiye durumundaki münada, cem'i müzekker ve ve bu ikisine mülhak olandır.

Örnek: (يا محمدان, يا محمدون, يا فاهمان, يا فاهمون)

b) Fetha Üzere Mebni Olanlar (المبني علي الفتح) (7)

1-Mazi fiil

2-Tekid nunu ile bitişmiş muzari fiil

3-12 rakamı (عشرة اثني عشر اثنتي) haricinde(ki bunlar tensiye irabına tabidirler) oluşan 11 den 19 a kadar olan mürekkep sayılarda.

4-Zaman ve mekan zarflarının terkihiyle oluşan:

Örnek: (يأتينا صباح مساء, يحضر يوم يوم, بعض القوم يسقط بين بين, هو جاري)
(بيت بيت)

Burada iki zarfın terkihi ile nasb mahallinde bir isim meydana gelmiş.

5-Durum ifade eden bir şekilde terkip edilen Arapların kullandıkları şu ifade gibi:

(تسقط اخول اخول:اي متفرقين)

6-Cümleye izafe edilen mübhem zaman durumunda:

(حين, وقت, ساعة) gibi

Örnek: (حين عاتبت صديقي اقتنع)

(حين عاتبت صديقي اقتنع) cümlesinin irabı:

(حين) : Zaman zarfı, fetha üzerine mebni. Nasb mahallindedir.

(عاتبت) : (ت) ile bitiştiğinden sükun üzerine mebni. Damme üzerine mebni. Raf mahallindedir.

(صديقي) : Mefuldür. Cer mahallinde kendisine bitişen mütekellim ta (ت) sı ile bitiştiğinden mukadder bir fetha ile mansubtur.

(عاتبت صديقي) : Cer mahallinde cümledir.

(اقتنع) : Mazi fiil. Faili müstetir zamirdir.

7-Mebniye mudaf olan mübhem. Bu ister zaman zarfı olsun (بين, دون) ister bunun dışında olsun. (غير) gibi.

c) Kesra Üzere Mebni Olanlar (المبني على الكسر) (5)

1-Sonu (ويه) ile biten (سبويه, نفطويه, خمارويه) gibi özel isimler.

2-(فعال) vezninde olan fiil isim:

(حذار, نزال) gibi.

3-(فعال) vezninde müennes olan özel isimler. (حذام) gibi.

4-(فعال) kalıbında olup müennese yönelik bir yergi anlamı taşıdığına. (يا خبات, يا لكاع) gibi

5-(ال) takısı veya izafe almayan ve zarf olarak kullanılan (امس) lafzı.

d) Sükun Üzere Mebni Olanlar (Pekçok)

Sükun üzerine mebnilik fiillerde, isimlerde ve harflerde olur.

1-Sükun üzerine mebni olan fiillerden bir tanesi kendisine müenneslik nunu bitişmiş olan muzari fiildir. (البنات يتعلمن) gibi.

2-Sonu sahih olan ve kendisine cem' vavı, tensiye elifi ya da muhataba ya(ي)si bitişmeyen emir fiil: (اكتب) gibi.

3-(هذا) gibi sükun üzerine mebni isimler. (ما, من, مهما, حيثما, الذي, التي, هذا)

4-(من, الي, عن, علي) gibi harflerden sükun üzerine mebni olanları sayabiliriz.

Bilinmesi gereken başka bir nokta da damme ve kesranın isim ve harf arasında müşterek olduğudur. (حيث, امس, منذجير) gibi.

Fetha ve sükun ise (البن, لدن) örneğinde olduğu gibi isimde, (قام, قم) örneğinde olduğu gibi fiilde ya da (أليت, هل) örneğinde olduğu gibi harfte olabilir.

5. Mebni isimlerin bina-i lazım ve bina-i arız diye ikiye ayrılması hakkında (تقسيم الأسماء المبنية الي بناء لازم و الي بناء عارض)

Mebni isim iki çeşittir:

1-Mebni olması lazım gelen ve herhangi bir durumda değişmeyen durumlar:

(zamirler, işaret isimleri, muvasala isimleri, şart isimleri, istifham isimleri, sayıya kinaye olanlar, fiil isimler, seslenme isimleri, bazı zarflar, ikinci kısmı atıf harfi anlamında olan ya da (سبويه) örneğinde olduğu gibi (ويه) ile biten, yahut (فعال) vezninde olup müennes özel isme işaret eden ya da bu kalıpta olup yergi anlamı taşıyan)

2-Bazı durumlarda arızı olarak bina edilenler:

Müfred alem ya da maksud nekre durumunda olan münada, cins için olumsuzluk belirten ve mudaf ya da mudafa benzerlik arzetmeyen la(لا), altı yön ismi, bazı zarflar(bunlara (حسب, غير) lafızları bitişir)

6. Murab ve Mebni Hakkında (في المعرب و المبني)

Terkipten sonra gelen isim iki türdür:³⁸

1-Mu'rab: Aslolan da budur. "mutemekkin" diye de adlandırılır. munsarif olduğunda bu durum hasıl olur.

Örnek: (خليل, هند)

Bunun dışında sarf olmadığı durumdur:

Örnek: (احمد, فاطمة, عثمان)

Murab, Amillerin değişmesiyle sonu lafzi ya da takdiri olarak değişendir.

2-Mebni: Bunlar az kısımdır. Örnek: (سيبويه)

7. İrabın alametleri hakkında (في علامات الاعراب)

Raf'in dört alameti vardır: Damme, vav, elif ve nun harfleri. Bunlar da dammenin naibi durumundadırlar.

Damme dört yerde raf'in asli alameti durumundadır: Müfred isimde, cem'i teksirde, cem'i müennes salim ve buna ilhak edenlerde, sonuna herhangi bir şey bitişmeyen muzari fiilde.³⁹

Örnek: (يسود المجتهد, والادباء و العلاقات واولات الفضل)

³⁸ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.51

³⁹ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.56

Vava gelince: damme yerine iki yerde niabeten raf'ı alameti olur: cem'i müzekker salim ve ona bitişenler ile altı isimde:

Örnek: (فرح العاقلون و الاهلون و ابوك)

Elif harfinin niabeten raf'ı yerini alması tesniyede ve ona mülhak olanlarda olur.

Nun harfinin niyabeten raf'ı yerini alması ise muzari fiilde, ona bitişen tensiye ya da cem' zamirinde ya da müennes muhatab ya (ي) sında olur.

Nasbın alameti beştir: Fetha, elif, kesra, ya harfi ya da nunun hazfedilmesiyle olur.

Fethaya gelince: üç yerde niabeten nasbın alameti olur: müfred isim, cem'i teksir ve kendisine nasb edici bir şey eklendiğinde ya da sonuna herhangi bir şey bitişmediği durumlarda muzari fiil.

Örnek: (ارغب ان تتم عملك و تحفظ دروسك)

8. Kısaca Murab Olanlar (في مجمل المعربات)

Murab olanlar iki kısımdır: Hareke ile murab olanlar ve harflerle murab olanlar. Hareke ile murab olanlar dört kısımdır:⁴⁰

Müfred isim, cem'i teksir, cem'i müennes salim ve sonuna herhangi bir şey bitişmeyen muzari fiil.

Bunların tümü damme ile merfu olur, fetha ile mensub olur, kesra ile mecrur olur ve sükun ile meczum olur.

Bunun dışında kalan üç durum vardır:

1-Sarf edilmeyen isimler. Bunlar, izafe edilemedikleri ve kendilerine lamı tarif eklenmediği sürece kesre yerine niyabeten mecrur olurlar.

Örnek: (مررت بإبراهيم)

2-Sonu mu'tel olan muzari fiil. Sükun yerine niyabeten sonu hazfedilerek cezmedilir.

Örnek: (لم يخش, لم يدع, لم يمش)

3-Cemi müennes salim. Sonuna elif ve ta harflerinin gelmesiyle ikiden fazla varlığa işaret eder. Fetha yerine niyabeten kesra ile mansub olur.

⁴⁰ age., s.60

Örnek: (خلق الله السماوات)

9. Harflerle mureb olanlar (في المعرب بالحروف)

Harflerle murab olanlar 4 çeşittir.⁴¹

a) Tesniye (المثني)

Raf' durumunda kelimenin sonuna elif ve nun harfleri cer ve nasb durumunda ise ya ve nun harflerinin gelmesiyle iki şeye delalet eden isimdir.

Örnek: (اصطلح الخصمان, أصلحت الخصمان, وفقت بين الشريكين)

b) Cem'i müzekker salim (جمع المذكر السالم)

Sonuna raf' durumunda vav ve nun harfleri, nasb ve cer durumunda ise ya ve nun harfleri eklemek süretiyle ikiden fazla isme işaret eden isimdir. Bunlar eklenidiğinde ya da kaldırıldığında müfredinde herhangi bir değişiklik hasıl olmaz. Damme yerine vav harfi ile niyabeten merfu olur.

Örnek: (فرح المؤمنون)

Fetha yerine niyabeten ya harfi ile mensub olur:

Örnek: (احترم المتأدبين)

Kesra yerine niyabeten ya harfi ile mecrur olur:

Örnek : (انظر الي المهذبين)

Cemi müzekker salimde vav ve ya harflerinden sonra gelen sonuna gelen nun harfi meftuh olur müfred isimdeki tenvinin yerini alır.

Bu cemide cem edilenin alem isim ya da sıfat olması gerekir.

Alem ismin müzekker akıllı ve müenneslik ta (ة) sı almamış ol olması, terkip olmaması gerekir.

Örnek : (صالح, حامد)

Sıfatta ise müzekker için olması, akıllı varlık için olması, müenneslik ya da tafdil anlamına gelen ta (ة) harfi almamış olması şartları aranır.

Örnek : (كتاب, أطير)

Bu türdeki cem'e dört türlü cem' durumu gelir:

⁴¹ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.63

1-Çoğul isimleri: (أولو, عالمون, و عشرون الي التسعين)

2-Cem'i teksirler: (. بنون, حرون, أرضون, سنون.)

3-Cem'i müzekker salimin şartlarını taşımayan tashih cem'leri: (أهلون,) Çünkü (أهلا) ve (وابلا) alem ya da sıfat değiller. Ayrıca (وابلا) akıllı olmayanlar için kullanılır.

4-Bu cemide gelen diğer geri kalanlar: (عابدين, عليين)

c) Altı isim (الاسماء الستة)

Altı isim şunlardır:

(أبوك, أخوط, حموك, فوك, ذو مال, هنوك)

Bunlar damme yerine niyabeten vav harfi ile merfu olurlar:

Örnek: (حضر أخوك)

Fetha yerine niyabeten elif harfiyle mansub olurlar:

Örnek: (عظم أباك)

Kesra yerine niyabeten ya harfiyle mecrur olurlar:

Örnek: (تفاهم مع حميك)

Bu altı isim ancak bazı şartların yerine gelmesiyle irab edilebilir:

Bu şartlardan bazıları hepsi için geçerli iken bazıları da bir kısmı için geçerlidir. Hepsinin için geçerli olan şartlar şunlardır:

1-Müfred olamsı durumunda. tesniye olması durumunda tensiye gibi irab olunur: Örnek : (أبواك, ريبياك, تأدب في حضرة أبويك)

Cemi müzekker salim şeklinde geldiği zaman ise cemi müzekker salimin irab edildiği gibi irab edilir: Örnek: (هؤلاء أبون و أخون, رأيت ابين و أخين)

Cemi teksir şeklinde geldiği zaman ise sonuna gelen açık hareketlerle irab edilir. Aşağıdaki ayetlerde görüldüğü gibi: (إنما المؤمنون إخوة)⁴²

(فأصبحتم بنعمته إخوانا)⁴³

2-İsmi tasğir olmaması durumunda. İsmi tasğir olması durumunda ise bariz hareketlerle irab olunur. Örnek: (هذا أبي, رأيت أباي, مررت بأبي)

⁴² Hucurat Süresi, 10, 49

⁴³ Ali İmran Süresi, 103, 3

3-Mudaf olması durumunda. İzafe durumundan çıktığında ise bariz hareketlerle irab edilir. Örnek: (وله أخ أو أخت, إن له أخا و بنات الأت)

4-İzafe olması durumu mütekellim ya(ي)ına olduğu durumda. Mütekellim ya(ي)ına izafe edildiği durumda ise ya harfinden önceki harflere göre mukadder hareketlerle irab olunur. Örnek: (احترمت أبي و أخي الأكبر)

Bu altı isimden bazıları için hasıl olan durumlar ise aşağıdaki lafızlarda olur:

a-(فوك)kelimesi ancak bir şartla altı ismin irab edildiği şekilde irab edilir. Bu da kelime sonunda mim harfinin olmaması halidir. Mim harfinin bitişmesi durumunda ise bariz hareketlerle irab edilir. Örnek : (نظرت الي فم حسن)

b-(ذو)kelimesi altı ismin irab edildiği şekilde ancak iki şartla irab edilir:

1-(ذو) kelimesinin sahiplik anlamında kullanılması durumundaBu anlamda olmayıp bitişmesi durumunda ise mebni olur. Örnek: (جاء ذو قام)

2-Kendisine izafe edildiği ismin cins ismi olması ve bu ismin sıfat olmaması durumunda: Örnek : (ذو العقل يشقي في النعيم بعقله)

c-Kendisinden lam harfi eksik olan ve irabı hareketlerle olan (هن) kelimesi:

Örnek : (ظهر هنوك, استر هناك, انظر الي هنيك)

Hülasa olarak (أخ)(أب)ve (حم) kelimelerinde üç çeşit irab hasıl olur:

1-Harflerle olan irab: Örnek : (هذا أبوك)

2-Üç durumda da elif harfi üzerine gelen irab:

Örnek (هذا أباك, رأيت أباك, مررت بأباك)

3-Hareketlerle olan ve kelime sonun hazfedildiği üç durumdaki irab:

Örnek: (هذا أبك, رأيت أبك, مررت بأبك)

d) Beş fiil (الأفعال الخمسة)

Beş fiil şunlardır:

(يفعلان, تفعّلان, يفعلون, تفعّلون, تفعّلين)

Bunlar damme yerine nun harfiyle merfu olurlar.

Örnek : (يكتبان, تكتبان)

Kesra ve fetha yerine nun harfinin hazfedilmesiyle niyabeten meczum olur: Örnek: (فإن لم تفعلوا و لن تفعلوا)

Kendisine tensiye elifi , muhataba ya(ي) sı ya da cem' vavı bitişen her muzari fiil bu babta zikredilir:

Örnek : (ينصران, تنصران, ينصرون, تنصرون, تنصرين)

10. Sonu mu'tel olan muzari fiil (المضارع المعتل الآخر)

Sonu mutel olan muzari fiil, sonunda (يسعي) örneğinde olduğu gibi elif harfi ya da (يسمو) örneğinde olduğu gibi vav harfi ya da (يرتقي) örneğinde olduğu gibi ya harfi olan fiildir. Hepsi de illet harfinin hazfedilmesiyle cezmedilir.⁴⁴

11. Zahir ve Mukadder İrab (الاعراب الظاهر و المقدر)

Zahir irab, telaffuz edilmesinde herhangi bir mani olmayan irabtır.⁴⁵

Örnek : (حضر سليم, قابلت سليما, تكلمت مع سليم)

Sonu sahih olan kelimelerde gelir: Örnek : (يكتب خليل)

Sahihe benzer durum ise son harfin vav ya da ya harfi gelmesi ve öncesinin ise sakin olmasıdır. Bütün bu durumlarda irab zahir olur.

Örnek: (, دلو, ظبي)

Mukadder irab ise, herhangi bir özür, istiskal ya da münasebetten dolayı telaffuzda mani olan irabtır.

1-Herhangi bir özürden dolayı telaffuzunda mani olan irab sonu mutel bir elif harfi ve bir önceki harfi meftuh olan durumlarda olur. Örnek : (يرضي الفتى)

2-Müsakkel olması hasebiyle mukadder olan irab, sonu vav harfi ile biten ve mutel olan bir önceki harfi mansub olanlarda olur. Örnek : (يدعو)

Aynı şekilde önceki harfi kesralı olan ve ya harfi ile biten durumlarda olur.

12. Mahalli İrab (الاعراب المحلي)

Mahalli irab daha önce zikredilen mebnilerde olur:⁴⁶

Örnek : (صدق هذا , صدق ذاك , ثق بذلك)

⁴⁴ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.72

⁴⁵ age., s.73

⁴⁶ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.76

Burada (ذا) ilk örnekte ref, ikinci örnekte nasb, üçüncü örnekte ise cer mahallindedir. Mahalli irab, lafzi ve takdiri irabın hilafına bütün kelimelerle ilgilidir. Sadece kelime sonlarıyla değil.

II. BAB: NEKRA VE MARİFE

İsim marife ve nekre olmak üzere ikiye ayrılır:⁴⁷

1. Nekra (في النكرة)

Kendi cinsinden isimlere şamil olan isimlerdir.

(رجل, امرأة) örneklerinde olduğu gibi. ilk örnek baliğ olan insanlar için kullanılan genel isim, ikincisi ise bayanlar için kullanılır.

Kısacası nekre isim kendisiyle muayyen isim kastedilmeyendir. İkiye ayrılır:

1-Lamı tarif alabilen nekre isimler

2-Lamı tarif almayan nekre isimlerdir. (ذو) örneğinde olduğu gibi. Burada ancak kelimenin muradifi olan (صاحب) kelimesi (الصاحب) şeklinde lamı tarif alabilir.

2. Marife (في المعرفة)

Kendisiyle belli bir ismin, muayyen bir ismin zikredildiği lafızdır. Bu da ikiye ayrılır:

1-Hiçbir durumda lamı tarif takısı almayan ve lamı tarif alabilecek konumda bulunmayan isimlerdir. Bu da özel isimlerde olur. (محمد, سعاد) gibi.

2-Lamı tarif alabilen ancak bu lamı tarifin kendisini muayyen kılmak için gelmediği durumlarda olan isimler. (العباس) gibi.

3. Zamir ve Mudmer (في الضمير)

Mütekellim, muhatab ya da gaip için gelen ve onun yerini alan lafızlardır.

⁴⁸ (انا, انت, هو) gibi.

a) Belirgin Zamir

⁴⁷ age., s.83

⁴⁸ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.84

Lafızda bariz bir şekilde görülen zamirdir. Muttasıl ve munfasıl olmak üzere ikiye ayrılır. Mutttasıl olan zamir kendisi ile konuşmaya başlanamayan ve lamı tariftten sonra gelemeyen zamirdir. Kendisinden önceki kelimenin bir parçası gibidir.

Muttasıl zamirler 36 adettir. 12 tanesi ref mahallinde, 12 tanesi nasb mahallinde, 12 tanesi de cer mahallindedir.

b) Gizli Zamir

Müstetir zamir lafızda yeri olmayan zamirdir. İkiye ayrılır.

1-Caiz olan müstetir zamir

2-Vacib olan müstetir zamir

Vacip olan müstetir zamir kedisinden sonra zahir ya da munfasıl zamir gelmeyendir. On yerde gelir.

Caiz müstetir zamir ise kendisinden sonra zahir ya da munfasıl zamir gelendir.

c) Bitişik Zamir

Zamirin birleştirilmesinin mümkün olduğu durumlarda ayrı olarak gelmesi uygun olmaz. Ayrı yazılmasını gerektiren bir çok sebep bulunmaktadır.

d) Zamirleri Ayırmayı Gerektiren En Önemli Gerekçeler

1-Zamirin failden önce gelmesi. Bu da sınırlama anlamı ifade etmek içindir. (اياك نعبد و اياك نستعين)⁴⁹: "Yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz"

Yahut sınırlama anlamı ifade eden (الا) ve (انما) nin gelmesi durumunda.

Örnek : (لا نعبد الا اياه) : "Tek mabud O'dur", "Yalnız O'na ibadet ederiz"

2-Amilin mahzuf olması

Örnek : (اياك و الكذب)

3-Amilin manevi olması Örnek : (أنا متأدب)

4-Amilin nefy harfi olması Örnek : (ما انا مهملًا في دروسي)

⁴⁹ - Fatiha Süresi, 5, 1

5-Kendisinin tabi olduğu bir kelime vasıtasıyla amilinden ayrılması
Örnek : (يخرجون الرسول و اياكم)

e) Vasil İmkânıyla Birlikte Zamirleri Ayırmanın Caizliği

Bu üç şekilde hasıl olur:⁵⁰

1-Mukaddem zamir mansup olup muahher zamirden daha bilinir olması durumunda. Örnek : (الدرهم اعطيتكه)

2-İki zamir gaiplik bakımından bir olup, tekillik, tesniyelik, çoğulluk, müzekkerlik veya müenneslik bakımından lafzen farklı olduğunda. Örnek: (بنيت
(الدار لابنائيو اسكنتهموها)

3-Zamir mansup haber konumunda olduğunda. Örnek: (الصدیق كنته)

4. Vikaye nunu bitişmiş ya-i mütekellim hakkında (في ياء المتكلم) (مع نون الوقاية)

Mütekellim ya (ي) sından önce fiil, isim fiil, (من) ya da (عن) geldiğinde bu durumda vikaye ya (ي) sı gelmelidir.⁵¹

5. Alem (في العلم)

Lafzı dışında herhangi bir yardımcı unsura ihtiyaç duymadan muayyen bir ismi belirtmek için kullanılır.⁵² Örnek : (جعفر, زينب, مصر)

i) Konuluşuna Göre Alemin Kısımları

Konuluşuna göre isim dört kısma ayrılır: İsim, künye ve lakap

-İsim, bir kişiye işaret etmek için en başta konulur. Ömer, Osman gibi.

-Mürekkap olarak gelen (اب, ام, ابن, بنت) ve izafe durumunda olanlar künyeler.

-Müsemmanın zemmi ya da övgüsü söz konusu olduğunda kullanılır.

ii) Kullanılışına Göre Alemin Kısımları

Alem isimler kullanılışına göre iki kısma ayrılır:

1-Murtecel En baştan beri özel isim olarak konmuş ve başka amaçla⁵³kullanılmayan isimlerdir. (عمر, سعاد) gibi.

⁵⁰ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.87

⁵¹ age., s.89

⁵² age., s.91

⁵³ Nisa Süresi-, 171, 4

2-Menkul:Alem isim olmadan önce başka amaçla kullanılan ve daha sonra özel isme nakledilen isimlerdir.

Bu nakil (فضل) örneğinde olduğu gibi masdardan, (اسد) örneğinde olduğu gibi ismi cinsten, (يحيى, احمد) örneğinde olduğu gibi fiilden, (محرز) örneğinde olduğu gibi sıfattan ya da (جاء المولى, سيويه) örneklerinde olduğu gibi mürekkep olarak gelmiş olabilir.

Menkul alemler sayıca murtecel alemlerden daha fazladır.

Ayrıca bilinmesi gereken bir nokta var: İsim ve lakap bir arada kullanıldıklarında isim lakaptan önce gelir. Çünkü bu tür kullanımlarda lakap sıfat hükmündedir. Örnek : (هارون الرشيد)

Ancak sözkonusu lakap çokça bilinen meşhur bir lakap ise isimden önce gelmesi mümkün olabilir. Örnek : (انما المسيح عيسى بن مريم)

iii) Lafza Göre Alemin Kısımları

Alem isimler lafza göre iki kısma ayrılır: Müfred ve Mürekkep.⁵⁴

Müfred olanlar (سعد) gibi...Bunlar kuralların gerektirdiği şekilde avamillerden etkilenir. Fakat gayri munsarif ya da (فعال) kalıbında olduğu durumlarda bu kuralın dışına çıkar.

Mürekkep olanı ise aynı şekilde mureptir.

iv) Manaya Göre Alemin Kısımları

Alem isim ayrıca şahsi ve cins alem olmak üzere farklı cihetten ikiye ayrılır.⁵⁵

Cins alem isim genel anlamda müfred kişiler için kullanılmayan akıllı varlıklar için kullanılan isimdir. Mısır hükümdarları için kullanılan “Firavun” ismi gibi.

6. İşaret isimleri hakkında (في اسم الإشارة)

Manevi ya da hissi olarak kendisine işaret edilen bir şeye delalet eden isimlerdir.⁵⁶ Örnek : (هذا تلميذ)

Lafızları şunlardır:

(ذا) : Müzekker müfred için kulalnılır. (طالع ذالكتاب) gibi

⁵⁴ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.92

⁵⁵ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.93

⁵⁶ age., s.95

(ذان) : merfu olarak ve (ذین) mensub ve mecrur olarak

(تا, تي, ته, ذي, ذه) : Müfred müennesler için

(تان) merfu olarak ve (تین) mensub ve mecrur olarak

7. İsmi mevsul hakkında (في الاسم و الموصول)

İsmi mevsul İki cümleyi birbirine bağlayan manası kendisinden sonra gelen cümle ile tamamlanan ve bu sonradan gelen cümlelerin sıra cümlesi olarak adlandırıldığı durumlarda kullanılan isimdir.⁵⁷

İsmi mevsullar has ve müşterek olmak üzere iki kısımdır.

Has ismi mevsuller müfredlik, çoğulluk, müzekkerlik, müenneslik gibi bakımlardan muhtelif olabiliyor. Bunlar yedi lafızdır:

1- (الذي) : Akıllı ya da akıllı olmayan müfred müzekker isimler için kullanılır.

2- (الذان) ve (الذین) : Raf nasb ve cer mahallinde gelen müzekker müsenna isimler için gelir.

3- (الذین) : Akıllı cemi müzekkerler için kullanılır

4- (التي) : Akıllı ya da akıllı olmayan müfred müennes ler için kullanılır.

5- (التان, التین) : iki müennes ismi ifade etmek için kullanılır.

6- (اللاتي, اللواتي, اللاتي) : Mutlak anlamda cemi müennes olan isimler için kullanılır.

7- (الاي) : Müzekker ve müennes çoğullar için kullanılır.

• Bunun yanında müşterek olarak kullanılan ismi mevsuller var.

Bunlar tekil, tensiye ve çoğul durumda bulunan hem müennes hem de müzekker isimleri ifade etmek için kullanılırlar ve altı lafızdırlar:

1. (ال) , 2. (ما) , 3. (اي) , 4. (ذا) , 5. (ذو) , 6. (من)

8. (في المعرفة بأل) ile marife olanlar hakkında

Kendisine (ال) takısı bitişmiş ve bu yüzden marife olan isimlerdir.⁵⁸

Örnek : (القلم, الكتاب)

(ال) takısı üç kısma ayrılır: Asli olan, zaid olan ve mevsul durumda olan.

⁵⁷ age., s.100

⁵⁸ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.109

1 -Asli olanı ismi marife durumuna getirmek için kullanılan lamı tariftir.
Örnek : (الرجل)

2 -Zaid olanı olanı herhangi bir etkisi olmayandır. Lazım ve gayrı lazım olmak üzere ikiye ayrılır.

3 -Mevsul durumda olanı ise ismi faile, ismi meful, mübalağa isimlerine bitişen lamı tariftir. Örnek : (جاء المنتصر, اكرم المنصور)

9. Geri kalan marifeler hakkında (في ما بقي من المعارف)

1-İzafe ile marife olan:Yukarda zikredilen marifelerden birine manevi olarak izafe edilen ve bu şekilde marifelik özelliği kazananlardır.⁵⁹

Örnek : (قلمي, قلم سليم, كتاب هذا)

2-Nida ile marife olan: Nekre olup nida ile kendisi kastedilen marifelerdir.

III. BAB : FAİL

Fail, merfu isim olup, kendisine kendisinden önce zikredilen tam ya da benzer bir fiilin nispet edildiği ve fiili işleyene işaret eder.⁶⁰

Örnek : (طلعت الشمسُ ساطعا نورها)

Fail zahir ya da zamir durumunda, müfred, müsenna ya da cemi, Müennes ya da müzekker olabilir.

Zahir durumda olan fail müsenna ya da cemi salim durumunda olduğunda fiiline cemi ya da tensiye alameti bitişmez.

1. Fiil Dört Yerde Müennes Durumda Gelebilir:⁶¹

1-Fail muttasıl zamir durumunda olduğunda hakiki ya da mecazi müennes raci olur. Örnek : (سعاد حضرت)

2-Fail zahir hakiki bir müennes olup mutasarrif fiili muttasıl olduğunda.

Örnek : (تعلمت الفتات)

3-Fail müstetir zamir olduğunda cemi teksir müennes ya da cemi salim müennes raci olur. Örnek : (تافاطمات فرحن)

⁵⁹ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.110

⁶⁰ age., s.113

⁶¹ age., s.116

4-Fail müstetir zamir olup gayri akil olan cemi teksir müzekkere raci olduğunda.

Örnek : (الايام بك ابتهجت)

2. Amil Beş Yerde Müennes Yapılabilir⁶²

1-(الا, غير, سوي)-1 edatları dışında hakiki müennes durumunda olan fail fiilden ayrıldığında. Örnek : (حضر, او حضرت اليوم فتاة)

2-Fail, zahir ve mecazi müennes olduğunda. Örnek : (طلع او طلعت الشمس)

3-Fail akıllı cemi mükesserin zamiri olduğunda.

Örnek : (التلاميذ اجتهدت او اجتهدوا)

4-Fail müzekker ya da müennes cemi teksir, cemi isim yada şibih cemi olduğunda. Örnek : (جاء, او جاءت العلماء)

5-Müennes fail camid fiilden sonra geldiğinde.

Örnek: (نعم, او نعمت الفتاة سعاد)

3. Fiil ve Mefulle Birlikte Failin Durumu

1. Failin Özellikler

2. Fail'in Fiil ve Meful'le Birlikteki Konumu

Fail için aslolan fiilden önce gelmesi ve mefulun bihten önce gelmesidir.

Fail üç yerde mefulden önce gelir.⁶³

1-İkisini irab yönünden ayırt edecek bir karinenin olmaması durumunda.

Örnek : (اهان ابي عمي)

2-Fail muttasıl zamir olduğunda. Örnek: (احببت الوطن)

3-Meful hasr edilmiş durumda olduğunda. Örnek : (ما فهم احد الا سليما)

3. Naibi Fail Hakkında

Merfu isimdir ve kendisinden önce mutasarrıf tam bir fiil ya da benzeri gelmiştir ve failin hazfedilmesiyle onun yerini almıştır.⁶⁴

Örnek : (خُلق الانسان ضعيفا)⁶⁵

⁶²Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.116

⁶³age., s.117

⁶⁴Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.119

⁶⁵Nisa Süresi, 28, 4

Failin Yerine Dört Şey Naip Olarak Gelir

1-Mefulun Bih : Failin yerini naip olarak almada diğerlerinden önce gelir.

2-Masdar : Munsarîf olması şartıyla failin hazfindan sonra onun yerini alır.

Örnek : (كُتِبَتْ كِتَابَةٌ حَسَنَةً)

3-Zarf : Masdar gibi muhtas ve munsarîf olduğunda failin hazfedilmesiyle onun yerini alır. Örnek : (صِيمٌ رَمَضَانَ)

4-Car ve Mecrur : İzafe veya sıfat ile muhtas olması durumunda failin hazfedilmesiyle onun yerini alır. Örnek : (نَظَرَ فِي حَاجَتِكَ)⁶⁶

IV. BAB : MÜBTEDA VE HABER

Mübteda, sarîh ya da tevile açık Lafzi avamilleri olmayan isim cümlesinin kendisiyle başladığı isimdir.⁶⁷

Haber ise anlamlı bir cümle halinde gelen ve mübtedadın bir cüz sayılan kısmıdır.

1. Mübtedanın Marife Ya da Nekire Gelmesi Durumu

Hüküm cümlesinin mübteda kısmına bağlı olduğundan aslolan mübtedanın marife olmasıdır. Çünkü meçhul bir şey hakkında haber vermek yersizdir. Bu durumda sözü işiten kişi anlamsız bir cümle ile karşı karşıya kalır.

Fakat mübtedanın nekire olması durumu bir fayda sağlayacaksa bu şekilde gelmesinde bir beis yoktur. Böyle bir durum has ya da genelo bir duruma işaret etmesi durumunda olur. Bir durumla ilgili has olarak kullanılması onu marife olmaya yakınlaştırır.

Genel anlamda olması durumunda lamı tarif eklemek suretiyle marife olma durumuna yakın hale gelebilir.

2. Cümlede Mübteda ve Haberin Konumu

Kendisi hakkında hüküm yürütüldüğü için aslolan mübtedanın başta gelmesidir. Hüküm bildiren anlam içerdiğinde haberin ise sonda gelmesi

⁶⁶ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s. 113-123

⁶⁷ *age.*, s.125

aslolandır. Kendisi hakkında hüküm yürütülen hüküm yürüten kısımdan önce gelmelidir.

3. Mübtedanın Zikredilmesi ve Hazfedilmesi

Hüküm bildiren kısmın anlamlı olması açısından mübtedanın zikredilmesi asıldır. Bununla birlikte hazfedilebildiği beş yer vardır.⁶⁸

1-Haber (نعم, بنس) kelimelerinden biri için mahsus olup bu kelimelerden sonra gelmesi durumunda. Örnek : (بنس الخلق خلف الوعد)

2-Haber, övme yergi, merhanet dileme anlamında kullanılan ve matbuundan ayrı olarak gelen na't olarak geldiğinde.

Örnek : (رحم الله عمر العادل اي هو العادل)

3-Haber, merfu masdar olup fiilin yerine naip olarak bulunduğu.

Örnek : (صبر جميل اي صبري صبر جميل)

Örnek : (في ذمتي لافعلن, اي في ذمتي يمين)

4-(لا سيما) kelimesinden sonra gelen müstesna bih kısmı merfu olduğunda.

Örnek : (اكرم الزعماء لا سيما سعد اي هو سعد)

4. Haberin Zikredilmesi ve Hazfedilmesi

Haberin de aynı şekilde zikredilmesi mahzuf durumda olmaması gereklidir. Ancak mahzuf durumda olmasını caiz kılacak durumlar vardır.

5. Mübtedanın Haberi ve Çeşitleri

Haber mübtedaya isnat edilen ve onun tamamlayan merfu isimdir. Haber için aslanan nekre durumunda gelmesidir. Çünkü mübtedanın vasfı durumundadır.⁶⁹

Haber üç çeşittir:

1-Müfred Haber

2-Cümle halinde gelen haber

3-Şibih cümle şeklinde gelen haber

6. Mübteda'nın Şart Anlamına Gelmesi

⁶⁸ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, age.131

⁶⁹ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.133

7. Mübtedâ'nın el-Vasfu'r-Rafi' Olması Durumunda Haberden Müstağni Olması

V. BAB : NAKIS FİLLER :

Nakis fiiller, mübteda ve haberle gelen ve mübtedayı ismi olduğu için merfu yapan, haberi ise gelen bu nakıs fiilin haberi olduğundan mensup eden fiillerdir.⁷⁰ Örnek : (كان عمرٌ عادلاً)

1. Nakıs Fiiller

Nakis fiiller aşağıda isimleri zikredildiği üzere 13 tanedirler:⁷¹

كان, امسي, اصبح, اضحي, ظل, بات, صار, ليس, ما زال, ما انفك, ما فتى, ما

(برح, ما دام)

2. (كان) ve Kardeşleri

3. (كان)'nin İsmi ve Haberi Hakkında

4. (كان)'nin Özel Durumları

5. (كان) ve Kardeşleri (el-Ef'alu'l-Mukarabe)

6. Habere (ان)'in Bitişmesi

7. (ليس)'ye Benzeyen Harfler

8. Fiile Benzeyen Harfler: (ان) ve Kardeşleri

a) (ان) Haberi Hakkındaki Özel Durumlar

b) (ان)'nin Hemzesinin Kesra Okunduğu On Yer

c) (ان)'nin Hemzesinin Fetha Okunduğu Dört Yer

d) (ان)'nin Hemzesinin Kesra Okunmasının Caiz Olduğu Yerler

e) (ان) ve Kardeşlerinin Nunlarının Hafif Okunması

9. Cinsini Nefyeden (لا)

a) (لا)'nın Tekrarı

b) (لا)'nın İsminin Sıfat, Muzaaf ve Muzaafa Benzeme Hükümü

c) Cinsini Nefyeden (لا)'nın Haberi Hakkında

⁷⁰ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.141

⁷¹ age., s.143

10. (ظن) ve Kardeşleri

11. Tasyîr ve Tahvîl Fiilleri

12. Amel Ettirme, Amelden Düşürme ve Ta'lik

13. Tenâzu'

14. İştîğal.

VI. BAB : MANSUB OLANLAR :

İsimlerden mansup olarak gelenler 15 tanedir.⁷² Bunlar:

1-Mefulun bih :

Mefulun bih : Failin yaptığı işin üzerinde gerçekleştiği isimdir.⁷³

Örnek: (يحب الله المتقين عمله)

2-Mefulu mutlak:

Failin yaptığı işin şeklini, miktarını ya da tekidini ifade etmek için kullanılan masdardır.⁷⁴ Örnek : (و كلم الله موسي تكليما)⁷⁵

3-Mefulun fih:

Filin işlendiği yeri ve zamanı belirten isimdir.⁷⁶

Örnek : (سافر ليلا, و مشي ميلا)

4-Çekimli Zarflar ve Diğerleri

5. Mefulun Leh veya Li eclih:

Filin meydana geliş sebebini belirten isimdir.⁷⁷

Örnek : (اجتهدت رغبة في التقدم)

6-Mefulun meah:

Birliktelik anlamında kullanılan vav harfinden sonra gelir ve eylemin yapıldığı anda o eyleme ortak olan başka bir ismi belirtmeye yarar.⁷⁸

Örnek : (انا سائر و النيل اي مع النيل)

⁷² Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.186

⁷³ age., s.187

⁷⁴ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.191

⁷⁵ Nisa Süresi, 164, 4

⁷⁶ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.196

⁷⁷ age., s.200

⁷⁸ age., s.202

7-Müstesna:

(لا) dan sonra gelen ve kendisinden sonra gelen hükmün hilafına bir durumu ifade eden isimdir.⁷⁹ Örnek : (جاء الوفد الا سعدا)

8. (لا سيما) Lasiyyema

9-Hal:

Fiil vuku bulduğunda failin durumunu belirten sıfattır.⁸⁰

Örnek : (اقبل سليم مستبشرا)

10. Camid Hal

11. Hal'in Amil ve Sahib-i Hale Olan İhtiyacı

12. Halin Sahib-i Hal ve Amili Karşısındaki Konumu

13. Halin Kısımları

14. Halin Bağlaç Edatları

15. Temyiz:

Kendisinden önce gelen isimle ne kastedildiğini açıklayan veya işin ne bakımdan yapıldığını açıklayan nekre durumundaki isimdir.⁸¹

16. Sayılara Kinaye Olarak Gelenler: (كم) , (كأي) , (كذا)

17. Sayı Lafızları

18. Münada:

Çağrılana, kendisine nida edilene işaret eden ve kendisinden önce nida harflerinden biri gelen isimdir.⁸² Örnek : (يا سعد)

Nida harfleri yedi tanedir. Bunlar:

(يا, ايا, هيا, اي, أ, وا, وآ)

19. Münâda'ya Tabi Olanlar

20. Yai Mütekellime Muzaaf Olan Münada

21. Münadanın Terkhimi

Münadanın sonunun tahfif niyetiyle hafzedilmesidir. Buna "münada-i murahhem"adı verilir. İki yerde olur.

1-Alem olsun ya da olmasın sonu müenneslik taşı ile bittiğinde.

⁷⁹ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.205

⁸⁰ age., s.211

⁸¹ age., s.221

⁸² Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.228

Örnek : (يا فاطم)

2-Üç harften ziyade mürekkep olmayan müennes ya da müzekker alem isimlerde.

Örnek : (يا جعف)

22. Nidayı Takip Eden İsimler

Bunlar ancak nida ile kullanılabilen isimlerdir. Kiyasi ve simai diye ikiye ayrılırlar. Kiyasi olanlar (فعال) vezninde olup müennes isme karşı yergi anlamı taşıyanlardır.

Örnek : (يا خبات)

Simai olanlar ise belli bazı lafızlardır. (يا رجل) ve (يا امرأة) anlamlarında kullanılan (يا فل) ve (يا فلة) lafızları gibi.

23. İstiğase

Birine başkalarını zararlı bir durumdan kurtarma ya da bir konuda yardım etme konusunda nida etmektir.

Örnek : (يا لقومي للمظلوم)

24. Nüdbe

Bir şeye hayret etme ya da bir şeye acıma sebebiyle kullanılan nidadır.

Örnek (وا سيده)

25. Tahzir

Muhatabı bir konuda korkutmak, onu bir duruma karşı korumak amacıyla kullanılır.

Örnek : (اياك و الافعي)

26. İğra

Muhatabı hayırlı bir işi yapması konusunda teşvik etmektir.

Örnek : (الاجتهاد, الاجتهاد)

27. İhtisas

28. (كان) ve benzerlerinin haberi

VII. BAB : İSMİ MECRUR YAPANLAR:

İsimler iki durumda mecrur olurlar:⁸³

- 1-Harfî cerlerden birinden sonra geldiğinde
- 2-Muzafun ileyh durumunda olduklarında

1. Harf-i Cerler

Harfî cerler iki kısımdır.⁸⁴

1-Zahir ve zamir durumunda bulunan isimlerden önce gelip cer edenler

Bunlar:

(من, الي, عن, علي, في, ل, ب, خلا, عدا, حاشا) harfleridir.

2-Bir kısmı da sadece zahir isimden önce gelip mecrur kılanlardır. Bunlar da :

(رب, مذ, منذحتي, ك, واو القسم و تاؤه, كي) harfleridir.

2. Harfî Cerlerin Anlamları

(من) : Bir şeyin başlangıcını ifade etmek için kullanılır.⁸⁵

Örnek : (خرجت من البلد):"Şehirden çıktım"

Aynı zamanda (في) anlamını ifade etmek için kullanılır.

Örnek : (إذا نودي للصلاة من يوم الجمعة)⁸⁶:"Cuma günü namaz için nida edildiğinde"

(عن) : Bir yeri bırakıp gitmek anlamında ya da birinin yerine yapılan eylemi ifade etmede ve sebep bildirmede kullanılır. Aynı zamanda (بعد), (عن) ve (علي) anlamlarında kullanılır.⁸⁷

Örnek :

(سافرت عن البلد):"Şehirden çıktım"

(عن قريب ازورك):"Yakında seni ziyaret edeceğim"

(فانما يبخل عن نفسه)⁸⁸

⁸³ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.243

⁸⁴ age., s.245

⁸⁵ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.248

⁸⁶ Cuma Süresi, 9, 62

⁸⁷ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.248

⁸⁹(و هو الذي يقبل التوبة عن عباده)

(علي) : Yüksekliği, üstte olmayı, bir olmayı ifade eder. Sebep bildirir ve aynı zamanda zarf anlamında ve bir şeyi idrak etme anlamında kullanılır. ⁹⁰

Örnek : (و علي الفلكِ تحملون) ⁹¹

⁹²(و ان ربك لذو مغفرةٍ للناس علي ظلمهم)

⁹³(و لتكبروا الله علي ما هداكم)

(و دخل المدينة علي حين غفلة)

(فلان منكوب علي انه لا يياس من رحمة الله)

(في) : Hakiki ve mecazi anlamda zarf olarak kullanılır: ⁹⁴

(الماء في الابريق)

(نظرت في الامر)

a) Sebep bildirmek için kullanılır:

(قتل كليب في ناقةٍ اي بسبب ناقة)

b) Birliktelik anlamı ifade eder:

(خرج الامير في موكبه)

c) Mukayese için kullanılır:

(ما ذنبنا في عفوك الا هفوة , اي بالقياس اليه)

d) (الي) anlamında da kullanılır:

⁹⁵(فردوا ايديهم في افواههم)

e) (علي) anlamında da kullanılır:

⁹⁶(و لاصلبكم في جذوع النخل)

⁸⁸ Muhammed Süresi, 38, 47

⁸⁹ Şura Süresi, 25, 42

⁹⁰ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.249

⁹¹ Muminun Suresi, 22, 23

⁹² Rad Süresi, 6, 13

⁹³ Bakara Süresi, 186, 2

⁹⁴ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.249

⁹⁵ İbrahim Süresi, 9, 14

⁹⁶ Taha Süresi, 71, 20

(ب) : Alet, zarf, bedel, mukabele, yemin, sebep bildirme, birlikte yapılan bi eylemi ifade etme gibi durumlarda kullanılır.⁹⁷

(كتبت بالقلم)

(اقتت بالدار)

(النفس بالنفس)⁹⁸

(بعتك الدار بالفرس)

(اقسم بالله)

(قتل بذنبه)

(بعتك الدار باثائها)

Aynı zamanda zaid olarak da kullanılır:

(و كفي بالله شهيدا)⁹⁹

(الي) : Bitişi, yakınlığı ifade eden anlamlarda ve daha bir çok anlamda kullanılır:¹⁰⁰

(ذهبت الي الجبل)

(صمت الي الليل)

(جلست الي الضيف)

(حتي) : Bitişi, sona erişi ifade eder.¹⁰¹

(سرت حتي الكعبة)

(ك) : Teşbih içi kullanılır:¹⁰²

(علي كالاسد)

Sebec bildirmek için kullanılır:

(و اذكروه كما هداكم)

Tekid anlamı katmak için kullanılır. Ayrıca zaid olarak kullanılır:

(ليس كمثلته شيء)¹⁰³

⁹⁷ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.250

⁹⁸ Maide Süresi, 45, 5

⁹⁹ Fetih Süresi, 28, 48

¹⁰⁰ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.250

¹⁰¹ age., s.251

¹⁰² age., s.251

(ل) : Sahiplik anlamında kullanılır.¹⁰⁴

(الدار لسعد)

Tahsis için de kullanılır:

(الحمد لله)¹⁰⁵

Sebeup bildirmek için kullanılır:

(هربت للخوف)

Bunun yanında (علي) anlamında da kullanılır:

(و يخرون للاذقان سجدا)

(و) ve (ت) : Yemin ifade etmek için kullanılırlar.¹⁰⁶

(والله لاحفظن عهدك)

(منذ) ve (منذ) : Başlangıçlı ifade etmek için kullanılırlar. Maziyi ifade eden kullanımlarda gelirler.¹⁰⁷

(ما رايتك منذ يومين)

(رُبّ) : Çokluk ve azlık ifade etmek için kullanılır.¹⁰⁸

(كي) : Sebeup bildirmek için kullanılır.¹⁰⁹

(جئت كي ازورك)

3. İzafet ve Çeşitleri

4. İzafete Bitişenler

5. İzafetle İlgili Bazı Hükümler

VIII. BAB : UYANLAR (et-TEVÂBİ')

İrab edilirken önceki kelimenin aldığı iraba göre mecrur, mensup ya da merfu olanlardır. Uyanlar dört tanedir: Sıfat, tekid, bedel ve atıf.¹¹⁰

¹⁰³ Şura Süresi, 11, 42

¹⁰⁴ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.251

¹⁰⁵ Fatıha Süresi, 2, 1

¹⁰⁶ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.252

¹⁰⁷ age., s.252

¹⁰⁸ age., s.252

¹⁰⁹ age., s.252

¹¹⁰ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.259

1. Sıfat

Sıfat: Tabi olduğu ve kendisinden önce gelen ismin değişik özelliklerini belirtir.¹¹¹ Örnek : (جاء الرجل الاديب)

2. Te'kid

Tabi olduğu kelimeyi kuvvetlendirir, pekiştirir ve manadaki mübhemliği kaldırır. Lafzi ve manevi olmak üzere iki kısımdır.¹¹²

a) Lafzi Tekid

Kendisinden önce gelen lafzın aynen tekrarlanmasıyla ya da muradifinin gelmesiyle olur. Örnek : (جاء الامير الامير)

b) Manevi Tekid

Bu da tabi olduğu kelimedenden değişik kelimelerin kullanılmasıyla olur.

Örnek : (جاء القاضي نفسه)

3. Bedel

Tek başına anlam ifade edebilen ve kendisinden önce gelen isme irab yönünden uyan isimdir.¹¹³ Örnek : (جاء الامير عمر)

4. Atfı Beyan

Marife olması durumunda Matbuunu ifade etmesi bakımından sıfata benzer. İlave edildiği isme irab bakımından da uyar.¹¹⁴

Örnek : (جاء صاحبك عمتن)

5. Atfı Nesak

Kendisi ve matbuu arasındaki bağlantıyı sağlar. Bunun için atfı harflerinden birini kullanır.¹¹⁵

Örnek : (جاء المعلم و الرئيس)

6. Atfı Harfleri

Atfı harfleri 9 tanedir. Bunlar:

¹¹¹ age., s.261

¹¹² age., s.266

¹¹³ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.269

¹¹⁴ age., s.272

¹¹⁵ age., s.275

(و, ف, ثم, حتي, او, ام, بل, لا, لكن) harfleridir.

IX. BAB : ŞİBİH FİİL, CAMİD FİİL VE İSİM FİİLİN AMEL ETMESİ

Fiil iki kısımdır. Sarf edilebilen fiil ve camid fiil. ¹¹⁶

Sarf edilebilen fiil (جلس) örneğinde zaman kalıbı değişikçe kendisi de değişen fiildir. Camid fiil ise (نعم, بئس) örneklerinde gibi tek bir şekilde gelen fiildir. İster sarf edilen fiil olsun ister camid olsun her fiilin lafız edilen bir mamul üzerinde etkisi olur.

1. Masdarlar

Zaman belirtmeksizin vuku bulan bir şeye işaret eder. Bütün müştak kelimelerin aslını oluşturur. Bir çok vezni vardır ki bunların çoğu nahiv kitaplarında bulunabilir. Diğer bazıları ise simaidir. ¹¹⁷

(فهم, قيام, علم) gibi.

2. Masdari Mimi ve Amel Etmesi

Ziyade olarak başına bir (م) harfî alan masdardır. Sülasi fillerde (مفعول) kalıbında olur ve aynul harfi fethalı olarak gelir¹¹⁸

Örnek : (مرقب, ملعب, مذهب, مرمي)

Sülasi fiillerde ise ismi mefulunun vezninde gelir.

Örnek : (منطلق, مستفهم)

3. İsmi Masdar ve Amel Etmesi

Masdar anlamını verir. ¹¹⁹

Örnek : (نبات, صلاة, سلام)

4. Masdar-ı Merra, Hey'e ve Sinaî

5. İsmi Fail ve Amel Etmesi

¹¹⁶ age., s.279

¹¹⁷ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.281

¹¹⁸ age., s.283

¹¹⁹ age., s.284

Fiili işleyen faile işaret eden ve masdarı fiilden müştak olan isimdir. Sülasi fiillerden (فاعل) vezninde gelir.¹²⁰

Sülasi olmayan diğer fiillerde ise Muzari fiilinin vezninde gelir. Bu arada muzaraa harfi dammeli bir mim harfi ile değiştirilir ve sondan bir önceki harf kesralı olur.

Örnek : (محسن, متعلم)

6. İsmi Meful ve Amel Etmesi

Fiilin üzerinde vuku bulduğu şeyi ifade etmek için kullanılan mechul mebni fiilin masdarından türetilen fiildir.¹²¹

Sülasi fiillerde (مفعول) vezninde gelir.

Örnek : (منصور, معلوم)

Sülasi fiiller dışında ise ismi failinin vezninde gelir. Sondan bir önceki harekesi fetha olarak gelir.

Örnek : (محسن, متعلم)

7. Sıfatı Müşebbehe ve Amel Etmesi

Sülasi lazım fiilden türetilen ve Sübutu, devamlılığı ifade etmek için gelen isimdir. Değişik vezinlerde gelir.¹²²

(فعل, افعال, فعلان) gibi.

8. İsmi Tafdil

Masdardan (افعل) vezninde türetilen ve aynı eyleme katılmış iki şeyden birinin diğerine üstünlüğünü ifade etmek için kullanılır.¹²³

Örnek : (الشمس اكبر من الارض حجما)

9. İsmi Zaman, İsmi Mekan ve İsmi Alet

İsmi zaman ve ismi mekan fiilin vuku bulduğu yeri ve zamanı belirtmeye yarayan isimlerdir. Muzari fiilin aynul harfinin madmun olması, meftuh olması ya da fiilin nakıs olması durumunda (مفعول) vezninde sülasi fiillerden türetilirler.¹²⁴

¹²⁰ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.287

¹²¹ age., s.289

¹²² age., s.290

¹²³ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.293

Örnek : (مرمي, مشوي, منصر, محفظ)

Sülasi olmayan fiiller dışında ise ismi mefulun vezninde gelirler.

Örnek : (متقن, مدحرج)

İsmi mekanın sonuna simai olarak (ة) harfi gelebilir.

Örnek : (مقبرة, ميسرة)

Çoğunlukla ismi mekan ismin camid olanından (مفعلة) kalıbında gelerek o mekanda sözü edilen şeyin çokluğuna delalet eder.

Örnek : (مأسدة, مقناة)

İsmi Alet ise müteaddi sülasi fiilden türetilir ve ve fiilin kendisiyle vuku bulduğu şeyi ifade etmeye yarar. Müştak ve camid olmak üzere iki türdür.

Müştak olan ismi alet üç vezinde gelmektedir. Bunlar:

(مفعل, مفعالمفعلة)

Camid olanınsa herhangi bir vezni bulunmamaktadır. Simai olarak gelmektedir. (سيف, قلم) gibi.

10. Medh ve Zem Fiilleri

Mübalâğalı olarak övmeyi ya da yermeyi ifade etmek için fiili mazi vezninde gelen camid fiillerdir.¹²⁵

Medh için (نعم, حبذا) fiilleri kullanılır. Zem için ise (بئس, ساء, لا حبذا) fiilleri kullanılır.

11. Teaccub

Teaccüb fiilleri daha çok simai olarak gelmekle birlikte iki vezinde gelirler. Bunlar:¹²⁶

(ما افعله, افعل به) vezinleridir. Bunlar da ismi tafdiller gibi ancak sülasi fiillerden türetilebilirler.

12. İsim-Fiiller ve Bazı Sesler

¹²⁴ age., s.296

¹²⁵ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.299

¹²⁶ age., s.303

X. BAB : MUZARİ FİİLİ NASBEDENLER :

Nasbedenlerden biri muzari fiilden önce geldiğinde muzari fiil mensup olur.¹²⁷

1. Muzari Fiili Nasb Eden Edatlar

Bunlar 4 tanedir:¹²⁸

1- (أَنْ) :Masdar, nasb ve istikbal harfidir.

Örnek : (أريد أن أزور الصديق)

2- (لَنْ) : Olumsuzluk ve istikbal ifade etmek için kullanılan nasb harfidir.

Örnek : (لَنْ يفلحَ الكاذبون)

3- (أَنْ) :Kendisinden önce gelen bir sözün cevabı niteliğinde kullanılır.

Örnek : (أذن اكرمك, جواباً لمن قال : أريد أن أزورك)

4- (كَيْ) :Masdar, istikbal ve nasb harfidir. Aynı zamanda sebep bildirmek için kesralı (لِ) harfi ile de kullanılır:

Örnek : (جئت لكي اتعلم)

2. (أَنْ)'in Farklı Özellikleri

3. Muzari Fiili Cezmedenler

Muzari fiili cezmedenler iki çeşittir. İlki yalnız bir fiili cezmedenler, ikincisi ise iki fiili birden cezmedenlerdir.¹²⁹

Bir fiilcezmedenler dört tane edat olup bunlar :

(لَا) dır. (لَا) harfi ve anlamında kullanılan (لَمَّا), (لَمَّا), (لَمَّا)

İki fiili birden cezmeden edatlar ise 12 tanedir. Bunlar:

(إِن, إِذْ, مِمَّا, مِنْ, مَا, مِمَّا, أَي, كَيْفَمَا, مَتَى, أَيْنَمَا, أَيْ, حَيْثَمَا)

4. Bir Nun ve İki Nunla Tekid Yapılan Fiillerin Hükümleri

5. Gayrı Munsarif İsim

¹²⁷ age., s.313

¹²⁸ age., s.313

¹²⁹ Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, s.317

Kesra ya da tenvin almayan isimlerdir. (عثمان, عطشان) gibi. İki kısımdır:

a) Tek bir sebepten dolayı sarf edilemeyendir ve sonuna müenneslik elifi ile biten ya da munteha elcumu vezninde gelendir.

Örnek (خنساء, دنانير)

b) İki sebepten dolayı sarf edilemeyenler ise sıfat ya da alem isim de olabilir. Alem isim altı yerde sarf edilmez:

1) Sonu lafzi olarak müenneslik ta (ة) sı ile bittiğinde ya da mana itibariyle müennes bir isme delalet ettiğinde. Örnek : (حمزة, مريم)

2) Arapçanın dışında bir dilden olup üç harften ziyade bir harfle geldiğinde. Örnek : (يعقوب, ابراهيم)

1) Mürekkep bitişik bir isim olup sonunun (ويه) ile bitmemesi durumunda. Örnek : (يعلبك)

2) Sonunda zaid olarak elif ve nun harfleri geldiğinde. Örnek : (عثمان)

3) Fiil vezninde geldiğinde. Örnek : (تغلب, يشكر)

4) Madul (yani mana itibariyle aslı bozulmamış sıfatta türetilmiş isim) olduğunda. Örnek : (عمر)

Sıfat ise üç yerde munsarif olamaz:

1) Müennesi (فعلي) olan (فعالن) vezninde geldiğinde.

Örnek : (سكران, عطشان)

2) (أفعل) vezninde geldiğinde. Örnek : (أعرج, أحمر)

3) Aslı itibariyle başka bir vezinden gelen. Bu da iki yerde olur:

İlki : Sayılardan (فعال) ve (مفعل) vezninde gelen.

İkincisi : Diğer madul olanlar.

6. Müzekker ve Müennes

İsimler cinslerine göre müzekker ya da müennes olabilirler. Müzekker olanlar (هذا) ismi işaretiyle kendisine işaret edebileceğimiz isimlerdir. Örnek : (رجل, بيت)

Müennes olanlar ise kendilerine (هذه) ismi işaretle işaret edebileceğimiz isimleridir. Örnek : (امرأة, دار)

Hem müennesler hem de müzekkerler hakiki ve mecazi olmak üzere gelebilirler. Müzekkerlerden hakiki olanlar müennesten karşı cinsi yani olanlardır. Mecazi olanlar ise bu durumun dışında kalanlardır.

Vakf: Kelime sonunda durup kendisinden sonra gelen lafza geçmemektir. Kelimenin sonu sakın olursa yine sakın olarak kalır. Örnek : (اسمع يا هذا)

Üzerinde vakfedilen isim fethadan sonra gelen tenvin halinde bir harf ise elif harfiyle değiştirilir. Örnek : (رأيت سليما)

Kesra ya da dammeden sonra tenvinli gelirse bu sefer tenvin hazfedilir ve sakın kılınır. Örnek : (جاء سليم)

SONUÇ

Yirminci yüzyılın Ezher Üniversitesi'ndeki önemli ve ileri gelen alimlerinden, değişik dini ve nahvi ilimlerde birçok eseri bulunan Ahmet el Hâşimî'nin "el-Kavâidu'l-Esâsiyye li'l-Lugati'l-Arabiyye" adlı eserini metod olarak incelenmesini konu aldığımız bu çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde müellifin hayatı, yetiştiği ortam, hocaları ve eserleri hakkında bilgi verdik ve ilmi anlayışını ortaya koymaya çalıştık.

Muhammed Abduh gibi bir alimden ders almış, Ezher'in önde gelen simalarından olan yazar, Ezher'in değişik birimlerinde hizmet vermiş, müderrislik yapmış ve bir çok esere imza atmış bulunan müellif hakkında, ne yazık ki biyografi kitaplarında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Sözkonusu bilgileri yine müellifin kendi not düştüğü bilgilerden ya da talebelerinin kendisi hakkında yazdıklarından ortaya çıkarmaya çalıştık.

Kitap, daha önce de değindiğimiz gibi, metod, üslup ve konuların sıralanışı açısından İbni Malik'in meşhur eseri Elfiye'yi örnek almıştır. Konuları işleyişi, ayeti kerime, şiirlerle ve değişik örnekler istişhad etmesi yönünden ender ve takdire şayan bir eserdir. Eser, pekçok açıdan ilim dünyasının ilgisini çekmiş ve Arapça öğretiminde kaynak olarak kullanılmıştır. Eserde yazar, her konunun sonunda alıştırma ve sorularla konunun anlaşılması için büyük gayret sarfetmiştir. Bu açıdan müellif, metod açısından incelediğimiz eserinde, nahvi konu alan kadim eserler ile modern eserler arasında ortak noktayı yakalamayı başarmıştır.

Müellif kitabın ilk kısmında irab konusuna değinmiş, bina ve çeşitlerini, mebnilik ve murablık konusunu, irabın alametlerini ve çeşitlerini, amil ve ma'mulu geniş bir şekilde açıklamış ve konu sonunda verdiği alıştırma ve sorduğu sorularla konunun anlaşılmasını sağlamıştır.

Kitabın ikinci kısmında müellif, nekre ve marife konusunu, damir ve mudmeri ve bunların konu alt başlıklarını incelemiş, alem ismi, işaret isimlerini,

ismi mevsulu, marife olma konusunu geniş bir şekilde açıklamış ve daha önceki konuda olduğu gibi alıştırma ve sorularla konuyu anlaşılır kılmıştır.

Üçüncü kısımda müellif fail konusunu ve failin durumunu yine geniş bir şekilde açıklamıştır.

Dördüncü kısımda mübteda ve haber konusu, çeşitleri, bunların hazfedilmelerinin caiz olduğu ve caiz olmadığı yerler zikredilmiş konu teferruatlı bir şekilde anlatıldıktan sonra yine alıştırma ve sorulara geçilmiştir.

Beşinci kısımda nakıs fiiller ve bunların alt başlıkları, bunların hükümleri ve değişik durumları zikredilmiş, tasyir ve tahvil fiilleri, i'mal, ilga, talik, tenazu, iştigal gibi konular da işlenmiştir. Konunun sonunda yine alıştırma ve sorularla konuların tekrarı ve pekiştirilmesi sağlanmıştır.

Altıncı kısımda mensup olanlar konusu işlenmiş, bunlardan mefulun bih, mefulu mutlak, mefulun fih, mefulun leh, mefulun meah geniş bir şekilde anlatılmış, yine müstesna, la siyyema, hal ve hal ile ilgili değişik konular, temyiz, münada ve münada ile ilgili hükümler, istigase, nüdbe, tahzir, iğra, ihtisas gibi konular çok geniş bir şekilde açıklanmış, yine alıştırma ve sorular konu sonuna eklenmiştir.

Yedinci kısımda ismi cer edenler başlığı altında cer harfleri, bunların ne gibi anlamlar içerdiği geniş bir şekilde örnekler sunularak açıklanmış, izafe ve çeşitleri yine geniş bir şekilde açıklanmıştır.

Sekizinci kısımda uyanlar/tavabi' konusu işlenmiş, sıfat konusu geniş bir şekilde anlatılarak daha sonra tekid, bedel, atıf gibi konulara değinilmiş ve konu sonunda alışırmalar eklenmiştir.

Dokuzuncu bölümde şibih fiil, camid fiil ve isim fiil gibi konular ve bunların hükümleri, masdar ve çeşitleri, ismi fail, ismi meful, sıfatı müşebbehe, medh ve zem fiilleri, teaccub gibi konular genişçe anlatılmış ve konu sonunda yine alıştırma ve sorulara yer verilmiştir. Onuncu bölümde muzari fiili nasb edenler ve cezm edenler çok geniş bir şekilde açıklanmış, gayrı munsariflik konusu, müzekker ve müennes ve en son vakf konusuna geniş bir şekilde yer verilmiş konular örneklerle ve anlaşılır bir dille anlatılmıştır.

Müellif bu kitabında konuları en ince detayına kadar mükemmel bir şekilde anlatmış, değişik örneklerle ve döneminde yazılmış diğer nahiv kitaplarından farklı bir yöntemle anlatmıştır. Ancak çoğu kez ayrıntıya fazla kaçıldığından kitaptan faydalanmak zor hale gelmiş, tasnifte yapılan hatalar ve bazı konuların birbiri içinde girift bir şekilde anlatılması yine anlaşılmayı ve kitaptan gereği gibi faydalanmayı zorlaştırmaktadır. Bu tasnif hatalarını beşinci kısmın sekisinci konusunda¹³⁰ ve onuncu kısmın dördüncü konusunda¹³¹ açık bir şekilde görüyoruz. Belki bu yanlışlıkların düzeltilmesi modern teknikler kullanılarak kitabın tekrar tasnifi ile giderilebilir. Bu yapıldığı takdirde Arap Dili Grameri'nin öğretilmesinde çok sağlam ve kapsamlı bir kitabın eğitim öğretim camiasına kazandırılacağı muhakkaktır.

Yine son dönemlerde yazılan bir eser olmasına karşın konuları işleyiş tarzı ve verilen örnekler açısından bu eserin kadim eserlere benzerlik ihtiva ettiğini söyleyebiliriz.

Tezin çok geniş bir yer tutmaması açısından bazı konuları kısa tutmayı, ayrıntıya inmemeyi, bazı konuları önem derecesine göre yalnızca başlıklar halinde zikretmeyi uygun gördük.

Ayrıca diğer nahiv kitapları ve Arap Edebiyatı ile ilgili kaynaklardan faydalanmakla birlikte pek çok dipnotu kitaptan naklen aktardık.

Bu çalışmada, kitabın içeriği gramer ve konuları olduğundan ilgili bölümlerde verilen pekçok örneğin Türkçe çevirisini vermeyi gerek görmedik.

Tezimizi bir Sonuç ve Kaynakça bölümüyle bitirdik.

¹³⁰ Bknz. Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, 169

¹³¹ Bknz. Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâid el-Esâsiyye*, 324

EK – 1

“EL-KAVÂİDU’L-ESÂSİYYE Lİ’L-LUĞATİ’L-ARABİYYE” ADLI ESERİN KONULARININ GENEL FİHRİSTİ (فهرس الموضوعات)

- Kelimelerin terkibi (تركيب الكلمات)
- İsim ve ismin belirgin alametleri (الاسم و علماته المميزة)
- Fiil ve alametleri (الفعل و علماته)
- Mazi fiil ve alametleri (الفعل الماضي و علماته)
- Muzari fiil ve alametleri (الفعل المضارع و علماته)
- Emir fiil ve alametleri (الفعل الأمر و علماته)
- Harf ve alametleri (الحرف و علماته)
- Fiilin yapısı ve irabı hakkında (بناء الفعل و اعرابه)
- Mazi fiilin yapısı (بناء الفعل الماضي)
- Emir fiilin yapısı (بناء فعل الامر)
- Muzari fiilin yapısı (بناء الفعل المضارع)
- Muzari fiilin irabı (اعراب الفعل المضارع)
- Amil ve mamul hakkında (في العامل و المعمول)
- Merfu isimler (المرفوعات من الأسماء)
- Fail hakkında (في الفاعل)
- Naib-i fail hakkında (في ناء ب الفاعل)
- Mübteda ve haber hakkında (في المبتدأ و الخبر)
- Nakıs fiiller hakkında (في الأفعال الناقصة)
- Mukarebe fiilleri hakkında (في افعال المقاربة)
- Leyse (ليس)’ye benzeyen harfler hakkında (في الأحرف المشبهة بليس)
- Fiile benzeyen harfler hakkında (في الأحرف المشبهة بالأفعال)

- Cinsi olumsuz yapan la (لا النافية للجنس)
- Zanne () ve kardeşleri (ظن و أخواتها)
- Tenazü hakkında (في التنازع)
- İştigal hakkında (في الأشتغال)
- Mansub olanlar hakkında (في المنصوبات)
- Mefulun bih hakkında (في المفعول به)
- Mefulun mutlak hakkında (في المفعول المطلق)
- Mefulun fih hakkında (في المفعول فيه)
- Mefulun leh hakkında (في المفعول له)
- Mefulun meah hakkında (في المفعول معه)
- Müstesna hakkında (في المستثني)
- Hal hakkında (في الحال)
- Temyiz hakkında (في التمييز)
- Münada hakkında (في المنادي)
- İstigase hakkında (في الاستغاثة)
- Nudbe hakkında (في الندبة)
- Tahzir hakkında (في التحذير)
- İgra hakkında (في الاغراء)
- İhtisas hakkında (في الاختصاص)
- İsmi cer edenler hakkında (في مجرورات الأسماء)
- Cer harfleri hakkında (في حروف الجر)
- İzafe ve çeşitleri hakkında (في الاضافة و انواعها)
- Tevabi' hakkında (في التوابيع)
- Na't hakkında (في النعت)
- Te'kid hakkında (في التوكيد)
- Bedel hakkında (في البدل)

- Atf-1 beyan hakkında (في عطف البيان)
- Atf-1 nesak hakkında (في عطف النسق)
- Fiile benzeyenlerin etkisi hakkında (في عمل شبه الفعل)
- Masdar hakkında (في المصدر)
- İsm-i masdar ve etkisi hakkında (في اسم المصدر و عمله)
- Masdari mera ve hey'e ile masdar-i sinai hakkında (في مصدر ي و مصدر ي)

(المررة و الهيأة و المصدر الصناعي)

- İsmi fail ve etkisi hakkında (في اسم الفاعل و عمله)
- İsmi meful hakkında (في اسم المفعول)
- Sıfat-ı müşebbehe hakkında (في الصفة المشبهة)
- İsmi tafdil hakkında (في اسم التفضيل)
- İsmi zaman, ismi mekan ve ismi alet hakkında (في اسماء الزمان و اسماء المكان و اسماء الأداة)

(المكان و الألة)

- Medh ve zem fiilleri hakkında (في أفعال المدح و الذم)
- Teaccub hakkında (في التعجب)
- Esmâü-l efal ve'l esvat hakkında (في أسماء الأفعال و الأصوات)
- Muzari fiili nasbedenler hakkında (في نواصب المضارع)
- Muzari fiili cezmedenler hakkında (في جوازم المضارع)
- Nun-u tekid bitişmiş fiilin hükümleri hakkında (في أحكام الفعل مع نون التوكيد)

(نون التوكيد)

- Gayrı munsarif isim hakkında (في الاسم الممنوع من الصرف)
- Müzekker ve müennes hakkında (في المذكر و المؤنث)
- Harfler konusuna genel bir bakış (تنمة في الحروف)
- Cümleler konusu (تكملة في الجمل)
- Vakf hakkında (في الوقف)

KAYNAKÇA

- Abdullah el-Hadi el-Fadli, *Fihrist el-Kutub en-Nahviyyetu'l-Matbua*, Mektebetu'l-Menar, Ürdün, 1986.
- Ahmed b. İbrahim b. Mustafa el-Hâşimî,
 - *Cevâhiru'l-Belağa fi'l-Meani ve'l-Beyan ve'l-Bedi'*, Elif Ofset, İstanbul, 1984. (giriş kısmı bir sayfa)
 - *Cevâhiru'l-Edeb fi Edebiyyati ve İnşa-i Lugati'l-Arab*, Muessesetu'l-Mearif, Beyrut, trsz.
 - *Mizan ez-Zehab fi Sinaat Şi'r el-Arab*, Müesseset el-Kutub es-Sikafiyye, Beyrut, 1989
- Ali el-Carim, Mustafa Emin, *en-Nahvu'l-Vadih*, Darul'l-Maarif, Mısır, 1964.
- Ahmet el-Emin, *Fecru'l-İslam*, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, 1969.
- Ebu Hayyan el-Endülüsi,
 - *Tefsir el-Bahr el-Muhit*, Beyrut, trsz
 - *Tezkiretu'l-Nuhat*, Müesseset er-Risale, Byrut, 1986
- El-Ferra, *Meani el-Kur'an*, Alem el-Kutub, Beyrut, 1980
- El-Müberred, *el-Kamil fi'l-Edeb*, Dar Nahda, Kahire, 1977
- Hayruddin ez-Ziriklî, *el-A'lam*, Beyrut, trsz
- İ. Raci el-Faruki, *İslam Kültür Atlası*, İnkılab, İstanbul, 1999
- İbn Cinni,
 - *el-Hasais*, Dar el-Kutub el-Arabi, Beyrut, trsz
 - *Sir Sinaat el-İrab*, Dar el-Kalem, Şam, 1985
- İbn Hişam,
 - *Şerh katr en-Nida ve Bel es-Seda*, Dar el-Fikr, Beyrut, trsz
 - *Şerh el-Mufassal*, Alem el-Kutub, Beyrut, trsz
- İbn Kuteybe, *Uyunu'l-Ahbar*, Kahire, 1925

- İbn Yaîş, *Şerh el-Mufasssal*, Alem el-Kutub, Beyrut, trsz
- İbrahim Mustafa, *el-Mu'cem el-Vasit*, el-Mektebetu'l-İslamiyye, İstanbul, trsz
- İsmail Sini, İbrahim Yusuf, *el-Kavâidu'l-Arabiyyetu'l-Muyessere*, Cantaş, İstanbul, trsz
- Mahmud Esad, *İslam Tarihi;Tarih-i Din-i İslam, Mekke Devri-Medine Devri*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1983.
- Mehdi el-Mahzumi, *Fi'n-Nahv el-Arabi*, Dar er-Raid el-Arabi, Beyrut, 1986
- Muhammed Adil Şaban, *el-Kiraatu'l-Muyessere*, Cantaş, İstanbul, trsz
- Münir el-Ba'lebeki, *el-Mavrid*, Dar el-İlm, Beyrut, 2003
- Osman Zeki Soyyiğit, *el-Edebu'l-Arabi*, İstanbul, 1993
- Ömer Rıda Kehhâle, *Mu'cem el-Muellifin*, Dar İhya et-Turas el-Arabi, Beyrut, trsz
- Raşid eş-Şartuni, *Mebadi el-Arabi, Dersaadet*, İstanbul, trsz
- Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık, İstanbul, 1995
- Sibeveyh, *el-Kitab*, Mısır, 1977
- Şeyh Muhammed et-Tantavi, *Neşvetu'n-Nahvi ve Eşheru'n-Nuhat*, Dar el-Maarif, Mısır, 1973
- Maurice Olender, *Cennetin Dilleri*, Ankara, 1998,
- *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, (M.E.B.), 1965-1977
- M.Abdülkadir Ahmet, *Turuku Talimi'l-Lugati'l-Arabiyye li'l-Mübtediin*, Mektebetu'n-Nahdati'l-Mısriyye, Kahire, 1982
- Abdülaziz Abdülmecid, *el-Lugatu'l-Arabiyye Usuluha'n-Nefsiyye ve Turuku Tedrisihe*, Daru'l-Maarif, Kahire, 1986
- Es-Seyyid Yakub Bekr, *Nüşuz fi'n-Nahvi'l-Arabi mine'l-Karni's-Sani ile'r-Rabi*, Daru'n-Nahdati'l-ArabiyyeBeyrut, 1984
- Velid Cabir, *Esalibu Tedrisi'l-Lugati'l-Arabiyye, Daru'l-Fikr li'n-Neşr ve't-Tevzi'*, Amman, 1991

- Abdurrahman en-Nahlavi, *et-Turuku'l-Hassa fi'l-Lugati'l-Arabiyye*, el-Matbaatu't-Teavuniyye, Dimeşk, 1968
- es-Seyyid Mahmud Ahmed, *el-Mu'cez fi Teraiki Tedrisi'l-Lugati'l-Arabiyye ve Adabihe*, Daru'l-Avde, Beyrut, 1980
- Abbas Hassan, *en-Nahvu'l-Vafi*, Daru'l-Maarif, Kahire, trsz
- Muhammed Kudemi, *et-Tarik ile'l-Lugati'l-Arabiyye*, Daru'l-Fikr, Dimeşk, 1985